บทที่ 2
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “สมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งจากหนังสือ ตำรา บทความในวารสาร เอกสารวิชาการ และรายงานการวิจัยต่างๆ โดยนำเสนอเนื้อหาเป็น 4 ส่วนดังนี้

1. ภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ
2. ความหมายของสมุนไพร
3. การศึกษาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
   - 3.1 สมุนไพรห้ามเลือดจากบาดแผล
   - 3.2 สมุนไพรรักษาแผลสด
   - 3.3 สมุนไพรรักษาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก
   - 3.4 สมุนไพรแก้พิษสัตว์กัดต่อย
   - 3.5 สมุนไพรบำบัดพิษงู
   - 3.6 สมุนไพรบำบัดอาการท้องเดินเฉียบพลัน
   - 3.7 สมุนไพรบำบัดภาวะอาหารเป็นพิษ
   - 3.8 สมุนไพรบำบัดพิษจากสารเคมี
   - 3.9 สมุนไพรบำบัดลมพิษ
   - 3.10 สมุนไพรบำบัดอาการอาเจียนเป็นเลือด
   - 3.11 สมุนไพรบำบัดอาการเลือดกำเดาออกจมูก
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ

1.1 ความหมายของภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจิตร บุณยโหตระ (2541: 5) อธิบายว่า การเจ็บป่วยฉุกเฉิน หมายถึง การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน จำเป็นต้องดำเนินการช่วยเหลือ และดูแลรักษาทันที

วุฒิ วุฒิธรรมเวช (2550) อธิบายว่า ภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ หมายถึง ภาวะผิดปกติของร่างกายและจิตใจอย่างปัจจุบันทันด่วน ซึ่งจำเป็นต้องทำการแก้ไขอย่างทันท่วงที เพื่อป้องกันและสกัดกั้นความรุนแรงของโรคไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกายและจิตใจมากที่สุด

พระธรรมวโรดม แห่งวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานครได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับยากลางบ้านซึ่งใช้ได้ผลดีจำนวน 1,009 ขนานไว้ในตำรายากลางบ้าน (พระธรรมวโรดม 2537) ซึ่งกล่าวถึง การบำบัดอาการเจ็บป่วยรีบด่วนไว้ 14 กรณี ได้แก่ การห้ามเลือด การรักษาแผลสด การรักษาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก การรักษาอหิวาตกโรค การรักษาโรคลมป่วง การรักษาอาการอาเจียน การรักษาคนกินยาพิษ การรักษาพิษงูกัดทุกชนิด การรักษาพิษงูกัดขณะตั้งครรภ์ การรักษาโรคเด็กชัก การรักษาโรคสะอึก ชักตาเหลือก ไม่รู้สึกตัว การรักษาอาการเมาเห็ด การรักษาตะคริวและไฟฟ้าช็อต โดยใช้สมุนไพรในการรักษา ยกเว้นการรักษาไฟฟ้าช็อตเท่านั้นที่ไม่ใช้สมุนไพร

สภาการพยาบาล (2545: 13-14) ได้กำหนดไว้ว่า กลุ่มอาการฉุกเฉินซึ่งพยาบาลวิชาชีพต้องให้การดูแลรักษาพยาบาลเบื้องต้นก่อนการส่งต่อมี 35 อาการ ได้แก่ 1) การหยุดหายใจและระบบไหลเวียนโลหิตไม่ทำงาน 2) การหมดสติ 3) ภาวะช็อค 4) ชัก 5) การแพ้อย่างรุนแรง 6) เป็นลม 7) โรคหลอดเลือดสมอง 8) จมน้ำ 9) ตกเลือดรุนแรง 10) ไฟฟ้าช็อต 11) ฟ้าผ่า 12) ตกจากที่สูง 13) กระดูกหัก 14) ภาวะฉุกเฉินทางตา 15) ภาวะฉุกเฉินทางหู 16) ภาวะฉุกเฉินทางคอ 17) ภาวะฉุกเฉินทางจมูก 18) ชิปติดหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศ 19) การบาดเจ็บที่ศีรษะ 20) การบาดเจ็บทรวงอก 21) การบาดเจ็บช่องท้อง 22) การบาดเจ็บที่สันหลัง 23) บาดแผลไหม้ 24) อุบัติภัยหมู่ 25) ได้รับสารพิษหรือยาเกินขนาด 26) คนกัด 27) งูกัด 28) สัตว์กัด 29) ผึ้ง ต่อ แตน ต่อย 30) แมลงป่องต่อย ตะขาบ แมงมุมกัด 31) เม่นทะเลตำ 32) ได้รับพิษจากแมงกระพรุน 33) พยายามฆ่าตัวตาย 34) ถูกข่มขืน และ 35) คลุ้มคลั่ง อาละวาด

ในการศึกษาครั้งนี้ สรุปว่า ภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ หมายถึง การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน จำเป็นต้องทำการช่วยเหลือและดูแลรักษาอย่างทันท่วงที เพื่อป้องกันความรุนแรงของโรคหรือป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนที่จะเกิดตามมาจนอาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต

1.2 ประเภทของภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ

วุฒิ วุฒิธรรมเวช (2550) แบ่งภาวะฉุกเฉินตามสาเหตุเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ภาวะฉุกเฉินจากการได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุหรือถูกทำร้ายร่างกาย ปัญหาที่พบบ่อย ได้แก่ มีบาดแผล ตกเลือดจากการได้รับบาดเจ็บ ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ฟกช้ำบวม ช้ำใน เลือดกำเดาไหล ได้รับพิษจากยาพิษหรือสารพิษ งูพิษกัด พิษจากแมลงหรือบุ้ง พิษจากพืชโดยการกินหรือสัมผัส ผื่นคัน ข้อเคล็ดแพลง กระดูกหัก กระดูกเคลื่อน กล้ามเนื้อหรือเส้นเอ็นอักเสบ เส้นเอ็นขาด

2) ภาวะฉุกเฉินจากโรคที่เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนหรือโรคที่มีอาการรุนแรงและรวดเร็ว ปัญหาที่พบบ่อย ได้แก่ อาหารเป็นพิษ ท้องเดิน ปวดท้อง คลื่นไส้ อาเจียน ลมพิษ ผื่นคันจากภูมิแพ้ เป็นลม วิงเวียน ความดันโลหิตสูง สลบ ช็อค ไข้สูง หอบ ปวดศีรษะ ปวดประจำเดือน แพ้ท้อง ชัก ไอ สะอึก ตะคริว และข้ออักเสบเฉียบพลัน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาภาวะฉุกเฉินที่สามารถบำบัดได้ด้วยสมุนไพรรวม 11 กรณี ได้แก่ การห้ามเลือดจากบาดแผล การบำบัดแผลสด แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก พิษจากแมลง สัตว์กัดต่อย พิษงู อาการท้องเดินเฉียบพลัน ภาวะอาหารเป็นพิษ การได้รับพิษจากสารเคมี ลมพิษ อาเจียนเป็นเลือด และเลือดกำเดาออกจมูก

2. ความหมายของสมุนไพร

พระราชบัญญัติยา พุทธศักราช 2510 ให้คำจำกัดความของคำว่า “ยาสมุนไพร” หมายถึง ยาที่ได้จากส่วนของพืช สัตว์ และแร่ ซึ่งยังมิได้ผสม ปรุง หรือแปรสภาพ เช่น พืชก็ยังเป็นส่วนของราก ต้น ใบ ดอก ผล เป็นต้น ในแง่ของบุคคลทั่วไป เมื่อกล่าวถึงยาสมุนไพรก็มักจะนึกถึงแต่ยาที่ได้มาจากส่วนของต้นไม้อย่างเดียว มิได้นึกถึงสัตว์และแร่

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554 อธิบายว่า สมุนไพร หมายถึง ผลิตผลธรรมชาติ ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ที่ใช้เป็นยาหรือผสมกับสารอื่นตามตำรับยา เพื่อบำบัดโรค บำรุงร่างกาย หรือใช้เป็นยาพิษ เช่น กระเทียม น้ำผึ้ง รากดิน (ใส้เดือน) เขากวางอ่อน กำมะถัน ยางน่อง โล่ติ๊น เป็นต้น

สมุนไพรแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ พืชสมุนไพร สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ โดยพืชสมุนไพรเป็นพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่นำมาปรุงหรือประกอบเป็นยารักษาโรค ซึ่งแบ่งเป็น 5 ประเภทได้แก่ 1) ประเภทต้น 2) ประเภทเถา 3) ประเภทหัว 4) ประเภทผัก และ 5) ประเภทหญ้า ส่วนสัตว์วัตถุเป็นร่างกายสัตว์หรืออวัยวะของสัตว์ต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นยาได้ เช่น เขา หนัง เล็บ กระดูก น้ำมัน เขี้ยว เป็นต้น โดยแบ่งเป็นสัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์อากาศ และธาตุวัตถุเป็นแร่ธาตุต่างๆ ที่เกิดตามธรรมชาติหรือสิ่งประกอบจากแร่ธาตุต่างๆ ตามกรรมวิธี โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่ ประเภทสลายตัวง่ายและประเภทสลายตัวยาก (สมศักดิ์ ห์ลีละเมียร, 2555)

ในการศึกษาครั้งนี้ สมุนไพร (Herbs, Medical plants) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติทั้งพืช สัตว์และแร่ธาตุ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพได้

เนื่องจากมนุษย์รู้จักใช้พืชเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ในการยังชีพ ที่พักอาศัย และใช้เป็นยาป้องกันและรักษาโรคมาตั้งแต่โบราณกาล ประกอบกับประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ พืชแทบทุกชนิดจะมีฤทธิ์ในทางการรักษามากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้นจึงควรเลือกพืชที่มีประสิทธิภาพและปลอดภัยมาใช้เป็นสมุนไพร เพื่อบำบัดรักษาโรคในกรณีที่เป็นโรคที่ไม่รุนแรงหรือเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน ส่วนสัตว์ที่เป็นยาของไทยมักเป็นพวกเขาสัตว์ เช่น เขากวางอ่อน เขาความเผือก เป็นต้น ดีสัตว์ เช่น ดีจระเข้ ดีงู เป็นต้น นอกจากนั้นสัตว์บางชนิดใช้ทั้งตัว เช่น ตุ๊กแก ใส้เดือน เป็นต้น สำหรับแร่ที่ใช้บ่อยๆ ได้แก่ น้ำปูนใส เกลือแกง เกลือสินเธาว์ สารหนู (เอามาจาก

ชามเบญจรงค์แตกๆ) ตำรับยาสมุนไพรของไทยโบราณที่ใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพมักมีส่วนประกอบของตัวยามากกว่า 1 ชนิด ซึ่งมักเป็นพืชกับแร่ มีน้อยตำรับที่ใช้สัตว์เป็นส่วนผสม

3. การศึกษาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินในตำราหรือเอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 11 กรณี ได้แก่ การห้ามเลือดจากบาดแผล การบำบัดแผลสด แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก พิษจากแมลงสัตว์กัดต่อย พิษงู อาการท้องเดินเฉียบพลัน อาหารเป็นพิษ การได้รับพิษจากสารเคมี ลมพิษ อาเจียนเป็นเลือด และเลือดกำเดาออกจมูก พอสรุปวิธีการบำบัดได้ดังนี้

3.1 สมุนไพรห้ามเลือดจากบาดแผล ภาวะเลือดออก หมายถึง การที่มีเลือดไหลออกนอกหลอดเลือดที่ฉีกขาดเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ถูกฟัน ถูกแทง ถูกมีดกรีด ถูกประตูหนีบห้อเลือด หลอดเลือดในสมองแตก เป็นต้น หรืออวัยวะภายในได้รับอันตราย แตกหรือฉีกขาด ภาวะเลือดออกภายนอกจะมีเลือดออกจากบาดแผลที่ผิวหนังให้เห็น การห้ามเลือดจากบาดแผลด้วยสมุนไพรของคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีดังนี้

ขนานที่ 1 สาบเสือ (ภาษาคนสุรินทร์: กันเตรียงแคด) นำใบสาบเสือมาขยี้แล้วปิดแผลสดเพื่อห้ามเลือดและสมานแผล (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 55)

ขนานที่ 2 สาบเสือกับปูนกินหมาก นำใบสาบเสือมาตำกับปูนกินหมาก นำมาพอกแผล ช่วยห้ามเลือดได้ (มาลี บรรจบ, เล่ม 1 2543: 82)

ขนานที่ 3 หญ้าเอ็นยืด(ผักกาดน้ำ) นำใบหญ้าเอ็นยืดมาตำแล้วนำมาพอกแผล จะห้ามเลือดและสมานแผลไปในตัวด้วย (มุมสมุนไพร 2556 จาก http//www.haec05.doae.go.th/new_page_35.htm)

3.2 สมุนไพรรักษาแผลสด บาดแผล หมายถึง การฉีกขาดของผิวหนังหรือเนื้อเยื่อต่างๆ ของร่างกาย (วิชัย วนดุรงค์วรรณและทศศาสตร์ หาญรุ่งโรจน์, 2536:131) บาดแผลแบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่ บาดแผลปิดและบาดแผลเปิด กล่าวคือบาดแผลปิดนั้น ผิวหนังจะไม่ฉีกขาด แต่เนื้อเยื่อเอ็นใต้ผิวหนัง หลอดเลือดฝอยหรือกล้ามเนื้อฉีกขาด โดยมีลักษณะบวม เขียวคล้ำซึ่งเรียกว่า ห้อเลือด ส่วนบาดแผลเปิดนั้นผิวหนังจะฉีกขาดเป็นแผลและมีเลือดออก บาดแผลเปิดมี 5 ลักษณะ ได้แก่ บาดแผลถลอก บาดแผลฉีกขาด บาดแผลตัด บาดแผลถูกแทง และบาดแผลถูกยิง สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดแผลสดของคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีดังนี้

ขนานที่ 1 เปลือกอึ่งกา หญ้าห้อมแก่วและว่านปิ้น นำสมุนไพรทั้ง 3 ชนิด มาตำผสมกัน เอาน้ำมาทาปากแผลดีนัก (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 373)

ขนานที่ 2 เครือเขาฮอ ขมิ้นขึ้น กระเทียมและเกลือ ให้เอาเครือเขาฮอ ขมิ้นขึ้น กระเทียม ปริมาณเท่ากัน เอาเกลือใส่พอควร ตำผสมกันให้แหลก เอาน้ำมันมะพร้าวเป็นน้ำ ต้มให้เดือด เมื่อยาเข้ากันดีแล้ว กรองเอาแต่น้ำมาใส่ขวด ทาแผลสดทุกชนิด ดีนักแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 472)

ขนานที่ 3 เครือเขาปูน ตาไม้ไผ่ ขี้ขันหมากและเกลือ เอาสมุนไพรทั้ง 4 ชนิดสัดส่วนเท่ากันมาต้มฮมหรือแช่ดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 474)

ขนานที่ 4 ก้นจ้ำ ใช้ใบก้นจ้ำมาตำให้ละเอียด แล้วนำมาพอกแผลสด จะหายเร็ว (มาลี บรรจบ เล่ม 1, 2543: 59)

ขนานที่ 5 กลิ้งกลางดง ใช้ใบกลิ้งกลางดง (หัวสันโดษ) นำมาตำให้ละเอียด แล้วนำมาพอกแผลสดหรือแผลเรื้อรังก็รักษาหายเช่นกัน (มาลี บรรจบ เล่ม 1, 2543: 60)

ขนานที่ 6 ขี้เหล็ก เอาใบขี้เหล็กอ่อน 1 กรัม ตำให้ละเอียด ผสมเกลือ พอกแผล (มาลี บรรจบ เล่ม 1, 2543: 61)

ขนานที่ 7 คว่ำตายหงายเป็น เอาใบคว่ำตายหงายเป็นมาเผาไฟ แล้วตำให้ละเอียด พอกแผล (มาลี บรรจบ เล่ม1, 2543: 61)

ขนานที่ 8 เถามวกขาว เอาเถามวกขาวมาตำให้ละเอียด นำมาพอกแผล (มาลี บรรจบ เล่ม 1, 2543: 66)

ขนานที่ 9 ฝรั่ง เอาเปลือกต้นฝรั่งมาตำกับเกลือ นำมาพอกแผล (มาลี บรรจบ เล่ม 1, 2543: 70)

ขนานที่ 10 สาบแร้งสาบกา ใช้ใบและยอดอ่อนของสาบแร้งสาบกามาตำให้ละเอียด แล้วนำมาพอกแผลสด แผลจะหายเร็ว (มาลี บรรจบ เล่ม 1, 2543: 82)

3.3 สมุนไพรรักษาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก บาดแผลไฟไหม้ หมายถึง บาดแผลที่เกิดจากความร้อน เช่น ไฟ รังสี แสงแดด สารเคมีจำพวกกรดและด่าง เป็นต้น ส่วนบาดแผลน้ำร้อนลวก หมายถึง บาดแผลที่เกิดจากความร้อนชนิดเปียก เช่น น้ำเดือดหรือไอน้ำเดือด น้ำมันที่ร้อนจัด หรือน้ำเชื่อมเดือดๆ ลักษณะของแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวกจะประเมินจากความกว้างและความลึกของบาดแผลซึ่งมี 3 ระดับ คือ 1) **บาดแผลไหม้ระดับหนึ่ง** พบเนื้อเยื่อชั้นหนังกำพร้าถูกทำลาย ลักษณะผิวหนังเป็นสีชมพูหรือแดงเรื่อ ปวดแสบปวดร้อนเล็กน้อยในระยะ 24-48 ชั่วโมง ขอบแผลเรียบ อาจบวมเล็กน้อย ต่อมาจะจางหายหรือหลุดลอกออกไป และหายเป็นปกติภายใน 2-3 วัน 2) **บาดแผลไหม้ระดับสอง** พบเนื้อเยื่อชั้นหนังกำพร้าถูกทำลายหมดไปจนถึงหนังแท้ ผิวหนังจะมีสีชมพูหรือสีแดง มีตุ่มน้ำพองขึ้นมา เมื่อตุ่มแตกจะมีน้ำเหลืองไหลออกมา เจ็บปวดมาก ถ้าไม่มีการติดเชื้อแผลจะหาย

ภายใน 10-14 วัน และ 3) **บาดแผลไหม้ระดับสาม** พบเนื้อเยื่อชั้นหนังกำพร้า หนังแท้ รวมถึงชั้นลึกซึ่งเป็นไขมัน รากต่อมเหงื่อ รากขุมขน ปลายประสาท กล้ามเนื้อและกระดูกถูกทำลายหมด ผิวหนังมักเปลี่ยนเป็นสีขาว สีดำ หรือสีน้ำตาล เส้นเลือดเล็กๆ และเซลล์ถูกทำลายหมด มักไม่เจ็บปวดเพราะประสาทรับความรู้สึกเจ็บปวดถูกทำลาย ขนหลุดง่าย เนื้อเยื่อผิวหนังไม่อาจงอกขึ้นมาใหม่ *หากผู้ป่วยมีบาดแผลไหม้ระดับสองและระดับสามต้องส่งต่อ* โดยเฉพาะผู้ป่วยที่มีบาดแผลไหม้ระดับสามควรรีบนำส่งโรงพยาบาลทันที เพราะอาจเกิดภาวะช็อกจากการเสียน้ำและโปรตีน จนเสียชีวิตได้ (รัชนีพร ภู่กร, 2533) หากเป็นแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวกระดับ 1 ก็ใช้สมุนไพรบำบัดได้ ซึ่งสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีดังนี้

ขนานที่ 1 ว่านหางจระเข้ ใช้วุ้นจากใบทาบริเวณที่เป็นแผลทันที จากนั้นทาวันละ 2 ครั้ง (มาลี บรรจบ, 2543)

ขนานที่ 2 สังวาลย์พระอินทร์ ใช้ลำต้นผิงไฟให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำมันทาแผล (มาลี บรรจบ, 2543)

ขนานที่ 3 น้ำมันงาผสมน้ำปูนใส ใช้เมล็ดงาหีบเป็นน้ำมันงา 4 ช้อนโต๊ะ น้ำปูนใส 4 ช้อนโต๊ะ ค่อยๆ เทน้ำปูนใสลงไปในน้ำมันงา คนเรื่อยๆ จนกระทั่งน้ำปูนใสหมด ใช้ทาวันละ 4-5 ครั้ง (มาลี บรรจบ, 2543)

ขนานที่ 4 น้ำมันมะพร้าวกับน้ำปูนใส ใช้น้ำมันมะพร้าวผสมน้ำปูนใสในสัดส่วนเสมอภาค ผสมเช่นเดียวกับขนานที่ 3 ใช้ทาแผลวันละ 4-5 ครั้ง (มาลี บรรจบ, 2543)

ขนานที่ 5 ยางนา ใช้ชันจากต้นยางหรือชันยาเรือ 1 หยิบมือ ตำให้ละเอียด เติมน้ำมันมะพร้าว และน้ำปูนใสอย่างละเท่าๆ กัน คนให้เข้ากัน ผสมอย่าให้เหลว ใช้ทาแผล (มาลี บรรจบ, 2543)

ขนานที่ 6 สารส้ม ชันและจุลสี ให้เอาสารส้ม(หินส้ม) ชัน (ขี้ชี) จุลสี (สียายอน) เสมอภาค บดให้แหลก เอาน้ำมันมะพร้าวเป็นน้ำ ทาแก้บาดแผลทุกชนิดดีนักแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 471)

ขนานที่ 7 น้ำมันยางและน้ำปูนใส เอาน้ำมันยางและน้ำปูนใสอย่างละเท่าๆ กัน จะต้มหรือไม่ต้มก็ได้ ถ้าไม่ต้มให้กวนยานี้ให้เข้ากันจนเหนียวดี ยานี้จะเหมือนกันกับขี้ผึ้ง ใช้ปิดแผลทุกชนิดดีนักแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 472)

3.4 สมุนไพรแก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย พิษจากแมลงสัตว์กัดต่อยที่พบบ่อยมี 2 ประเภทคือ พิษจากแมลงที่มีเหล็กไน ได้แก่ ผึ้ง ต่อ แตน มดตะนอย และพิษจากแมงและสัตว์เลื้อยคลานที่พบบ่อย ได้แก่ แมงป่องและตะขาบกัด แมลงมีพิษที่มีเหล็กไนจำพวกผึ้ง ต่อ แตน และมดตะนอยมีลักษณะโดยทั่วไปคล้ายกัน คือมีลำตัวทรวงอก และส่วนท้อง เหล็กไนและต่อมพิษจะอยู่ที่ส่วนท้องหรือก้นของตัวเมีย และพวกที่ทำงาน เช่น ผึ้งงาน มดงาน เป็นต้น จะมีเหล็กไนและอวัยวะสร้างน้ำพิษ

อยู่ เหล็กไนจะยาวประมาณ 2.5-4 มิลลิเมตร อวัยวะปล่อยน้ำพิษของผึ้งมีลักษณะพิเศษกว่าแมลงอื่น คือมีต่อมสร้างกรด 1 คู่ ต่อมสร้างด่าง 1 ต่อม มีกล้ามเนื้อและมีเหล็กไน ตัวต่อและมดเมื่อต่อยแล้วจะไม่ทิ้งเหล็กไนไว้ ผิดกับ**ผึ้งที่ปล่อยเหล็กไนไว้บริเวณที่ต่อย** พิษของผึ้ง ตัวต่อและมดที่ปล่อยออกมาจึงเป็นส่วนผสมของกรดและด่าง มีสารฮีสตามีน ซีโรโทนิน อะเซทิลโคลิน ไคนิน และสารที่มีพิษต่อเม็ดเลือดแดงและประสาท เมื่อถูกผึ้งหรือแมลงตัวเดียวกัดต่อยมักมีอาการเฉพาะที่คือ แดง บวม ร้อน แสบ และคัน ถ้าผู้ป่วยมีอาการแพ้อย่างรุนแรงก็จะทำให้เกิดอาการหายใจลำบากและหอบ บางรายอาจเกิดภาวะช็อกและอาจเสียชีวิตภายใน 15-30 นาที ถึง 4 ชั่วโมง ถ้าถูกผึ้งหรือแมลงรุมต่อย พิษเข้ากระแสเลือด อาการจะรุนแรงจนอาจเสียชีวิตได้ภายใน 48 ชั่วโมง (อมรชัย หาญผดุงธรรมะ, 2544) ในทางการแพทย์พื้นบ้าน เมื่อถูกสัตว์มีพิษต่อยหรือกัดให้เอาเหล็กไนหรือเขี้ยวออกโดยใช้ใบมีดสะอาดขูดหรือใช้น้ำมะนาวทา แล้วใช้เส้นผมดึงออกมา และให้ยาที่กินแล้วทำให้อาเจียนเพื่อขับพิษ

3.4.1 สมุนไพรบำบัดพิษสัตว์กัดต่อยทุกชนิด

ขนานที่ 1 ว่านมหากาฬ ใช้ใบและหัวสดประมาณปลายนิ้วมือ ล้างให้สะอาด บดให้ละเอียด แล้วใช้ประคบบริเวณปากแผล (สนอง พลสาร อ้างถึงในสุพิน ภูสง่าและคณะ, 2552: 39)

ขนานที่ 2 เสลดพังพอนตัวผู้ เสลดพังพอนตัวเมียและน้ำมะนาว เอาใบเสลดพังพอนตัวเมียและใบเสลดพังพอนตัวผู้ เสมอภาค นำมาตำให้ละเอียด บีบน้ำมะนาวใส่ด้วยกัน นำมาทาแผล ใช้ทาทับหรือพอกไว้เลยก็ได้ (สุวัฒน์ บุญจันทร์ อ้างถึงในกลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย, 2549)

ขนานที่ 3 พนมสวรรค์และน้ำมะนาว พนมสวรรค์หรือต้นพวงพี ต้นคล้ายนางแย้ม มีดอกทรงฉัตร มีสีแดง เอาใบพนมสวรรค์มาตำให้ละเอียด บีบน้ำมะนาวใส่ คลุกให้เข้ากัน นำมาทาแผล หรือพอกไว้เลยก็ได้ (สุวัฒน์ บุญจันทร์ อ้างถึงในกลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย, 2549)

3.4.2 สมุนไพรบำบัดพิษแมงป่อง แมงป่องเป็นสัตว์ในกลุ่ม "แมง" เช่นเดียวกับเห็บและไร เนื่องจากแมงป่องมีลักษณะสำคัญคือมี 8 ขา ลำตัวแมงมีเพียง 2 ส่วนคือ ส่วนหน้าประกอบไปด้วยส่วนหัวและส่วนอกเชื่อมติดต่อกัน และส่วนหลังเรียกว่า ส่วนท้อง (ซึ่งต่างจากแมลงที่มี 6 ขา ลำตัวมี 3 ส่วนและมีปีก) แมงป่องเป็นสัตว์มีพิษ รูปร่างคล้ายปู มีขาเป็นปล้องๆ 4 คู่ ท้องยาวออกไปเป็นหาง ที่ปลายหางมีอวัยวะสำหรับต่อยหรือเหล็กไน ไม่ชอบแสงสว่าง มักจะหลบซ่อนตัวอยู่ตามสถานที่มืดและชื้น แมงป่องในประเทศไทยชอบอยู่ตามทุ่งนา และหลบเข้าไปอยู่ตามบ้านคนในที่ซอกซอนต่างๆ เมื่อถูก**แมงป่องต่อย**จะมีรอยแผลคล้ายเข็มแทงรูเดียว บางครั้งอาจเป็นรอยไหม้ บริเวณที่ถูกกัดจะปวดแสบปวดร้อน รู้สึกเจ็บปวดมาก บางรายอาจมีเลือดออกบริเวณที่ถูกกัด หากได้รับพิษจำนวนมากจะมีอาการทางสมองภายในครึ่งชั่วโมง โดยจะมีอาการตื่นเต้น กระวนกระวาย ความดันโลหิตสูง เหงื่อออกมาก อุณหภูมิต่ำ หนังตาบนตก น้ำลายและสิ่งคัดหลั่งออกมากกว่าปกติ

เนื่องจากประสาทที่ควบคุมถูกทำลายเสียไป พร้อมกับมีภาวะหัวใจเต้นช้าและเต้นผิดจังหวะ ส่วนใหญ่จะเสียชีวิตจากการหยุดหายใจเพราะศูนย์ควบคุมการหายใจเป็นอัมพาต ถ้าได้รับพิษน้อยอาการจะไม่รุนแรงมากนัก มักจะมีอาการทุเลาลงในวันต่อมา (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี จาก http://th.wikipedia.org/wiki/)

ขนานที่ 1 หัวกลอย เอาหัวกลอยมาฝานเป็นแว่นๆ แล้วปิดที่แผล (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 50)

3.4.3 สมุนไพรบำบัดพิษตะขาบ ตะขาบเป็นสัตว์ขาข้อที่พบได้ในเขตร้อนชื้น มีลำตัวแบนราบ มีปล้อง 15 - 100 ปล้อง แต่ละปล้องมีขา 1 คู่ ส่วนหัวแยกจากลำตัวชัดเจน มีหนวด 1 คู่ และมีเขี้ยวพิษ 1 คู่ในปล้องแรกของลำตัว เขี้ยวพิษเชื่อมต่อกับต่อมพิษ ในเวลากลางวันจะซ่อนอยู่ในที่เย็นๆ ใต้ก้อนหิน ออกหาเหยื่อในเวลากลางคืน กินแมลงเป็นอาหาร เมื่อถูก**ตะขาบกัด**จะพบรอยเขี้ยวสองรอย เป็นจุดเลือดออกตรงบริเวณที่ถูกกัดและมีอาการปวด บวม แดง ร้อน ชาและเกิดอัมพาตบริเวณที่ถูกกัด อาจเป็นแผลไหม้อยู่ 2-3 วัน ต่อมน้ำเหลืองบริเวณใกล้เคียงโตและกดเจ็บ ในรายที่แพ้พิษมากอาจถึงขั้นหายใจไม่ออก หมดสติ พิษจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของตะขาบ และภูมิต้านทานของผู้ถูกกัด (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี จาก http://th.wikipedia.org/wiki/) สมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษตะขาบมีดังนี้

ขนานที่ 1 ต้นโมกแดงและหมากแห้ง เอาต้นโมกแดงและหมากแห้ง ฝนทาแผล (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 50)

ขนานที่ 2 น้ำมะนาวและน้ำมะกรูด เอาผลมะกรูด ผลมะนาวจำนวนเท่ากัน (คือถ้า 2 ลูกก็ 2 ลูกเท่ากัน) บีบเอาน้ำมาดื่ม ก่อนดื่มต้องเอาสารส้มเขียว (ศิลายอน) ขนาดเท่าเม็ดพริกไทย ใส่เข้าไปในน้ำมะกรูดและมะนาว คนให้ละลายจนเข้ากันดีจึงดื่ม (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 25)

ขนานที่ 3 ต้นกรดน้ำหรือต้นปีกแมลงวัน พริกไทยสด ถ่านและมะนาว เอาต้นกรดน้ำหรือต้นปีแมลงวัน 1 ต้น พริกไทยสด 1 เม็ดและถ่านตำให้ละเอียด แล้วบีบน้ำมะนาวผสมลงไปนำมาทาแผล (หมอเปลี่ยน น่าชม อ้างใน ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 32)

3.4.4 สมุนไพรบำบัดพิษปลาดุกปัก ปลาจำนวนมากมีอวัยวะป้องกันตัวในรูปแบบต่างๆ เช่น ฟัน หนาม ก้านครีบแข็ง เป็นต้น ซึ่งเมื่อไปทิ่ม แทงหรือตำจะทำให้เกิดบาดแผล ปลาบางพวกยังสามารถสร้างสารพิษที่ทำให้มีอาการเจ็บปวดรุนแรงและอาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ พิษเหล่านี้สร้างโดยต่อมพิษที่อยู่ในเนื้อเยื่อที่หุ้มหนามหรือหนังที่ปกคลุมบริเวณหนามหรือที่ตัวหนาม ถ้าปลาดุกปักหรือตำจะเจ็บปวดทันที และบาดแผลบวม อักเสบ (พืชและสัตว์มีพิษ จาก http://www.angelfire.com) สมุนไพรที่ใช้บำบัดมีดังนี้

ขนานที่ 1 ยางมะละกอและหัวไม้ขีดไฟ เอายางมะละกอผสมกับหัวไม้ขีดไฟ ใช้ปิดปากแผลก็ได้ หรือใช้ยาสูบผสมน้ำปิดไว้ก็หาย (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 25)

ขนานที่ 2 ยาสูบ ใช้ยาสูบผสมน้ำปิดแผลไว้ก็หาย (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 25)

ขนานที่ 3 หัวไม้ขีดไฟกับน้ำมะนาว ใช้หัวไม้ขีดไฟผสมน้ำมะนาว ปิดแผลไว้ก็หายปวด (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 25)

ขนานที่ 4 ตัวไหม เอาตัวไหมมาขยี้แล้วปิดแผล ก็หายปวด (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 25)

ขนานที่ 5 ใบกระเดา ให้เอาใบกระเดาเผาไฟรมควันพอประมาณ นำมาปิดแผลพิษจะหายทันที(ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 361)

ขนานที่ 6 หญ้างวงช้างและมวกส้ม ให้เอาหญ้างวงช้างต้มใส่น้ำมวกส้มฮม หายไวปานปลิดทิ้ง ดีนักแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 373)

3.4.5 สมุนไพรบำบัดพิษแมงมุม แมงมุมมีหลายพันธุ์ที่มีพิษ แต่ละชนิดจะมีพิษแตกต่างกัน ส่วนใหญ่มักไม่ค่อยทำให้เกิดโรคร้ายแรงในคน เพราะแมงมุมโดยทั่วไปไม่สามารถกัดทะลุผิวหนังได้ อย่างไรก็ตามมีแมงมุมบางชนิดที่มีพิษร้ายแรงได้แก่ แมงมุมแม่หม้าย และแมงมุมเล็กสีน้ำตาล **แมงมุมแม่หม้าย** (lactrodectus, Blackwidow spider) พันธุ์ที่มีพิษมากที่สุดสามารถทำให้คนตายได้ ชอบอาศัยอยู่ตามห้องน้ำ มักกัดบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ ผู้ป่วยมักไม่รู้ตัวขณะที่ถูกกัด ต่อมาบริเวณที่ถูกกัดจะกลายเป็นตุ่มบวมแดง ปัญหาสำคัญที่เกิดจากแมงมุมชนิดนี้คือ อาการปวดและพิษต่อระบบประสาท ซึ่งทำให้เกิดอัมพาตของอวัยวะต่างๆ ถ้าได้รับพิษเข้าไปมากผู้ป่วยอาจถึงแก่กรรมได้ อาการพิษต่อระบบประสาท เกิดขึ้นหลังจากถูกแมงมุมแม่หม้ายกัดประมาณ 15 นาที ถึงหลายชั่วโมง พิษจะแพร่เข้าสู่ระบบผ่านทางน้ำเหลืองทำให้มีการหลั่ง norepinephrine และ acetylcholine ที่จุดบรรจบประสาท กล้ามเนื้อบริเวณที่ถูกกัดจะเกร็ง และเป็นตะคริว และต่อมาจะลามไปบริเวณอื่น โดยเฉพาะกล้ามเนื้อทรวงอกและหน้าท้อง ผู้ป่วยอาจมีอาการคลื่นไส้ ปวดตามข้อ ความรู้สึกการรับรู้มากผิดปกติ กล้ามเนื้ออ่อนเปลี้ย หนังตาตก รีเฟลกซ์ไว สั่น และชัก ผู้ป่วยอาจถึงแก่กรรมเนื่องจากภาวะแทรกซ้อนจากการชัก และการหายใจล้มเหลว **แมงมุมเล็กสีน้ำตาล** (loxosceles, Brown recluse spider) แมงมุมชนิดนี้อาศัยอยู่ตามซอกหิน หรือในห้องเก็บของ ทำให้เกิดอาการทางผิวหนังรุนแรงกว่าชนิดแรก หลังจากถูกกัดจะปวดบริเวณรอยกัดมาก ผิวหนังบริเวณนั้นจะมีสีซีดจางลง โดยจะมี เนื้อตายและรอยบุหรี่จี้ (eschar) เกิดขึ้นภายใน 3-4 วัน รอยแผลอาจเป็นอยู่กว่าสัปดาห์หรือถึง 2 เดือนได้ ในรายที่ได้รับพิษเข้าไปมากจะมีไข้หนาวสั่น ปวดเมื่อยตัว ปวดตามข้อ ปวดศีรษะ คลื่นไส้ ชัก และหมดสติ มีการแตกของเม็ดโลหิตแดงและ disseminated intravascular coagulopathy ทำให้ถึงแก่กรรมได้ (ศูนย์พิษวิทยา โรงพยาบาลรามาธิบดี 2556) สำหรับแมงมุมในภาคอีสานนั้น (ไม่ทราบสายพันธุ์) ผู้ที่ถูกกัดจะดิ้นตายทันที บางประเภทจะปวดอย่างแรงและคัน ร่างกายผอมโซ เบื่ออาหาร เวียนหัว เป็นเหน็บชา หรือปรากฏอาการปวดตามเนื้อตัวในเวลาต่อมา ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางอากาศ เช่น ฝนจะตกและเปลี่ยนฤดู เป็นต้น ในบาง

รายถึงกับดิ้นชักไม่รู้สาเหตุ ซึ่งอาการแพ้พิษของผู้ป่วยแต่ละคนจะแตกต่างกัน (สวิง บุญเจิม, 2539) วิธีการบำบัดทางการแพทย์พื้นบ้านอีสานต้องเอาเขี้ยวแมงมุมออกก่อน โดยเอาเส้นผมมาขึง ลากเขี่ยไปมาจนเขี้ยวหลุด และห้ามใช้ยาหม่องทาเพราะจะทำให้อาการรุนแรงมากขึ้น ควรใช้น้ำมะนาวทาไปก่อนเพื่อให้อาการปวดและคันทุเลาลงเพราะทำให้พิษอ่อนลง (สวิง บุญเจิม, 2539) จากนั้นใช้สมุนไพรบำบัดดังนี้

ขนานที่ 1 โลดทะนงแดง หมากแห้งและน้ำมะนาว ฝนรากโลดทะนงแดงหมากแห้ง ผสมกับน้ำมะนาว ทั้งทาและกิน (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 50) และจากประสบการณ์การรักษาของหมอเอี๊ยะ สายกระสุน ที่ทำการรักษาผู้ป่วยสูงอายุที่มานอนรักษาในโรงพยาบาลด้วยโรคปอดอักเสบ ซึ่งมีประวัติว่าเมื่อ 20 ปีก่อนเคยถูกแมงมุมกัดบริเวณร่องนิ้วเท้าระหว่างนิ้วชี้กับนิ้วกลาง มีอาการนิ้วเท้าติดกันและชา ในช่วง อากาศเย็นจะมีอาการปวดและมึนศีรษะ วิธีการรักษาใช้รากโลดทะนงแดงฝนผสมกับเนื้อในหมากสุกแห้งและใช้น้ำมะนาวเป็นกระสายยา แล้วพอกบริเวณบาดแผลที่ถูกแมงมุมกัด ฝนทาวันละ 2 ครั้ง เช้าและเย็น ติดต่อกัน 3 วัน ผลการรักษาทำให้นิ้วเท้าแยกจากกันได้ อาการปวดและชาหายไป และจากประสบการณ์ในการรักษาครั้งนี้ เมื่อนำมาใช้กับผู้ป่วยรายอื่นที่ถูกแมงมุมกัดก็หายทุกราย (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 49)

ขนานที่ 2 ส่องฟ้าและคื่นฉ่าย เอาต้นหรือใบส่องฟ้าและคื่นฉ่ายมาฝนกับน้ำแล้วนำสำลีชุบน้ำปิดบริเวณที่ถูกกัดไว้ประมาณ 3-5 นาที เขี้ยวแมงมุมจะติดกับสำลีออกมา (หมอรอม พวงขจร อ้างถึงในชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 50)

ขนานที่ 2 รากมะเขือพวง รากมะเขือขื่น รากกะเพราและหัวตะไคร้ เอาสมุนไพรทั้ง 4 ชนิดมาต้มน้ำดื่มจนอาการทุเลา (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 25-26)

ขนานที่ 3 แก่นจันทน์แดง รากน้อยหน่า รากส่องฟ้าและรากสมัดน้อย ให้เอาแก่นจันทน์แดง รากน้อยหน่า รากส่องฟ้าและรากสมัดน้อยฝนใส่น้ำสะอาด ดื่ม โดยฝนจันทน์แดงให้มากกว่าเพื่อน (สวิง บุญเจิม, 2539: 35)

ขนานที่ 4 แก่นจันทน์แดง รากน้อยหน่า รากส่องฟ้า รากสมัดน้อยและเครือเขาดำ ให้เอาเครือเขาดำ (เถาไร้ใบที่เกิดบนต้นไม้) มาขยี้ขยำในน้ำสะอาด ให้น้ำเครือเขาดำออกมาข้นๆ เหมือนเราขยำใบหญ้านางจะแกงหน่อไม้ แล้วเอาแก่นจันทน์แดง รากน้อยหน่า รากส่องฟ้าและรากสมัดน้อยมาผสมลงไป ให้ผู้ป่วยนอนลง แล้วเอายานี้ทาให้ทั่วตัว ชโลมผมหรือทาที่หัวด้วย โดยเฉพาะในรายที่มีอาการปวดหัว เอาผ้าห่มมาคลุม ยาจะดูดพิษแมงมุมออก หายแล

ยาตำรานี้ท่านให้เอายาเฉพาะวันอังคารเท่านั้น และต้องตั้งขันบูชาครูในช่วงที่ไปทำการรักษา โดยให้ญาติผู้ป่วยแต่งขันครูด้วยเทียนหนัก 1 บาท 1 คู่ ขัน 5 (ดอกไม้ขาว 5 คู่ เทียน 5 คู่) ผ้าซิ่น 1 ผืน ผ้าขาว 1 ผืน ยาว 1 วา เงิน 6 ตำลึง (สวิง บุญเจิม, 2539: 36)

3.5 สมุนไพรบำบัดพิษงู งูเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่มีพิษตามธรรมชาติ งูพิษมักมีตายาวและมีเขี้ยวอยู่ 2 เขี้ยวที่ขากรรไกรด้านหน้า ที่เขี้ยวจะมีรูสำหรับขับน้ำพิษซึ่งอยู่เหนือตา แผลงูพิษกัดจะเห็นรอยเขี้ยว 2 รอย เป็นรูลึกลงไป มีเลือดออกมา ลักษณะรอยเขี้ยวของงูพิษแต่ละชนิดจะแตกต่างกัน ส่วนงูไม่มีพิษมักมีตากลม มีแต่ฟัน ไม่มีเขี้ยว เมื่อถูกงูที่ไม่มีพิษกัดจะเห็นเป็นรอยฟันโดยไม่มีรอยเขี้ยว งูจำแนกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) งูที่มีพิษรุนแรง 2) งูที่มีพิษอ่อนและ 3) งูไม่มีพิษ งูพิษที่พบบ่อยในประเทศไทยมี 8 ชนิด ได้แก่ งูเห่า งูจงอาง งูสามเหลี่ยม งูทับสมิงคลา งูแมวเซา งูกะปะ งูทะเล และงูเขียวหางไหม้ งูพิษแต่ละชนิดจะมีลักษณะ นิสัยและที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน พิษงูจำแนกตามกลไกการออกฤทธิ์ได้เป็น 2 กลุ่มคือ พิษเฉพาะที่และพิษที่ออกฤทธิ์ทั่วร่างกาย **พิษเฉพาะที่**เกิดจากพิษที่มีผลต่อเนื้อเยื่อที่ถูกสัมผัสซึ่งทำให้เกิดอาการบวม ปวด หรือมีการตายของเนื้อเยื่อเกิดขึ้น ส่วน**พิษที่ออกฤทธิ์ทั่วร่างกาย** แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ*พิษต่อระบบประสาท* พิษต่อระบบเลือด และพิษต่อระบบกล้ามเนื้อ ซึ่ง**งูที่มีพิษต่อระบบประสาท**งูประเภทนี้กัดจะปวดแผล ปวดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ บริเวณที่ถูกกัดจะบวม ต่อมาแขนและขาไม่มีแรง อ่อนเปลี้ย ซึม หนังตาตก ตาพร่ามัว ต่อจากนั้นอาการจะรุนแรงมากขึ้นจนหมดสติและเสียชีวิตได้ มักพบในงูเห่า งูจงอาง งูทับสมิงคลา และงูสามเหลี่ยมหางแดง **ส่วนงูที่มีพิษต่อระบบเลือดนั้น**พิษงูจะทำลายเกร็ดเลือดทำให้ผู้ป่วยมีเลือดออกไม่หยุด ผู้ที่ถูกงูประเภทนี้กัดจะมีอาการเลือดออกเป็นจ้ำๆ ตามผิวหนัง อาเจียนเป็นเลือด ปัสสาวะเป็นเลือด ชัก ช็อก และอาจเสียชีวิตได้ บริเวณแผลที่ถูกกัดจะเน่าเปื่อยมากและเร็ว พบในงูกะปะ งูเขียวหางไหม้และงูแมวเซา และ**งูที่มีพิษต่อระบบกล้ามเนื้อ** ผู้ที่ถูกงูประเภทนี้กัดจะปวดเมื่อยตามแขน ขา คอ และลำตัวทั่วไป จนไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ อาจมีหนังตาตกในรายที่รุนแรงมาก พบในงูทะเล สำหรับงูสามเหลี่ยมและงูทับสมิงคลานั้นเป็นพิษทั้งต่อระบบประสาทและระบบเลือดด้วย (วีรพัฒน์ สุวรรณธรรมา, 2009; วินัย วนานุกูล, 2551) การบำบัดพิษงูในตำรายาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งการบำบัดพิษงูทุกชนิดและบำบัดพิษจากงูเขียวหางไหม้ ดังนี้

3.5.1 สมุนไพรบำบัดพิษงูทุกชนิด

ขนานที่ 1 รากโลดทะนงแดง เนื้อในหมากสุกแห้งและน้ำมะนาว การเก็บยาต้องเก็บวันอังคารเท่านั้นยาจึงจะมีสรรพคุณในการรักษา ยาที่ใช้มีทั้งในรูปของยากิน ยาทาและยาพอก (หมอเอี๊ยะ สายกระสุน อ้างถึงในชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 35) ดังนี้

ยากิน ใช้รากโลดทะนงแดงและเนื้อในหมากสุกแห้งฝนกับน้ำสะอาดครึ่งแก้ว ฝนจนน้ำเปลี่ยนเป็นสีขาวขุ่น ให้ผู้ป่วยดื่มจนหมด หลังจากนั้นประมาณ 3-5 นาที ผู้ป่วยจะอาเจียนออกมาจนทุเลา

ยาทา ใช้รากโลดทะนงแดงฝนกับเนื้อในหมากสุกแห้ง โดยใช้น้ำมะนาวเป็นกระสายยาในการฝน ทาบริเวณบาดแผลหรือบริเวณที่ถูกงูกัด อีก 2 ชั่วโมง ทาซ้ำอีกเรื่อยๆ เพื่อดูดพิษ ลดบวมและลดปวดในกรณีที่บาดแผลเปื่อยหรือเป็นเนื้อตายให้ใช้เนื้อว่านอึ่งฝนแล้วนำมาพอกแผล

ขนานที่ 2 มดแดง กอกยากิ้น (ก้นบุหรี่)และน้ำมะนาว เอาน้ำใส่ขัน ขยี้กิ้นกอกยา 3 กิ้น ขยี้มดแดง 1 รัง ใส่ในน้ำ นำมาดื่ม เอาน้ำมะนาวบีบใส่ปากแผลที่งูกัด หายไวปานปิดทิ้งหมอทดลองมาแล้ว (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 374)

ขนานที่ 3 รากตูมกา พริกและน้ำมะนาว ให้เอารากตูมกา พริก 7 หน่วย ฝนใส่น้ำมะนาว ใช้ทั้งกินทั้งทา แก้งูตอดดีนักแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 359)

ขนานที่ 4 ผักเสี้ยนผี ให้เอาผักเสี้ยนผีฝนทา แก้งูทุกอย่างดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 370)

ขนานที่ 5 ว่านไฟและหัวสีไค เอาว่านไฟ หัวสีไค ตำใส่น้ำ เป่าแก้พิษงูแล ถ้าเป็น***บาดแผล***ให้เอารากพังคีใหญ่ป่นให้แหลก โรยปากแผลดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 361)

ขนานที่ 3 หัวเอื้องแดง เอาหัวเอื้องแดงฝนทาแผลที่ถูกงูกัดและฝนกินด้วย หายแล (สวิง บุญเจิม, 2539: 25)

ขนานที่ 4 รากคยงู รากยาสูบ รากรับรืน รากบักเขือบ้า รากพริกขี้หนู และมะนาว เอาของทั้ง 5 สิ่งมาฝน เอาน้ำมะนาวเป็นกระสาย ทาตรงที่งูกัดและบริเวณที่บวม ท่านว่าหายแล (สวิง บุญเจิม, 2539: 45)

ขนานที่ 5 น้ำมะนาวและน้ำมะกรูด เอาผลมะกรูด ผลมะนาวจำนวนเท่ากัน (คือถ้า 2 ลูกก็ 2 ลูกเท่ากัน) บีบเอาน้ำมาดื่ม ก่อนดื่มต้องเอาสารส้มเขียว (ศิลายอน) ขนาดเท่าเม็ดพริกไทย ใส่เข้าไปในน้ำมะกรูดและมะนาว คนให้ละลายจนเข้ากันดีจึงดื่ม (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 25)

ขนานที่ 6 จางจืด รากปลาไหลเผือกและรากโลดทะนงดอกแดง เมื่อถูกงูกัดหรือแมลงกัดต่อยจะเป่าด้วยคาถาให้หายเจ็บปวดก่อน แล้วใช้จางจืดมาตำใส่น้ำให้ดื่ม แล้วใช้จางจืดปิดไว้ที่แผล จากนั้นใช้รากปลาไหลเผือกฝนใส่น้ำให้ดื่ม แล้วใช้รากโลดทะนงแดงหรือนางแซงฝนผสมกับน้ำมะนาวพอกไว้ที่แผล (ปรีชา บัวกลาง อ้างถึงในสำนักการแพทย์พื้นบ้านไทย, 2555: 14)

3.5.2 สมุนไพรบำบัดพิษงูเขียวหางไหม้

ขนานที่ 1 ยอดขี้เหล็กสาร เอายอดขี้เหล็กสารมาเคี้ยวกิน จะช่วยลดพิษได้ (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 50)

ขนานที่ 2 ใบยาสูบ เอาใบยาสูบ (ยาเส้น) มาแช่น้ำ ดื่มน้ำ จะทำให้อาเจียนเอาพิษออกมา (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 50)

ขนานที่ 3 เหง้ากล้วยตีบกับดินขี้จักจั่น เอาน้ำในเหง้าที่เน่าแล้วของกล้วยตีบมาผสมกับดินขี้จักจั่น นำมาปิดพอกที่แผล (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 50)

3.6 สมุนไพรบำบัดอาการท้องเดินเฉียบพลัน อาการท้องเดินเป็นภาวะที่ผู้ป่วยมีอาการถ่ายเหลวเป็นน้ำหรือถ่ายเหลวมากกว่าวันละ 3 ครั้งหรือถ่ายเป็นมูกหรือมูกปนเลือดเพียงครั้งเดียว อาการท้องเดินรุนแรงเป็นภาวะที่ท้องเดินมากกว่า 4 ครั้งต่อวันหรือมีอาการท้องเดินตอนกลางคืน

(http://www.yaandyou.net/index.php) แม้ว่าภาวะท้องเดินรุนแรงจะพบไม่บ่อยนัก แต่ทำให้มีภาวะขาดน้ำและเกลือแร่ จนอาจเป็นอันตรายถึงกับเสียชีวิตได้ ภาวะท้องเดินรุนแรงพบได้ในผู้ที่ได้รับสารพิษจากเชื้อโรคที่ปะปนอยู่ในอาหาร เช่น พิษจากเชื้อสแตฟฟีโลค็อกคัส ซึ่งอาจพบปนเปื้อนอยู่ในอาหารจำพวกสลัด ขนมจีนหรือน้ำปลาหวาน พิษจากเชื้อสเตรปโตคอคคัสที่ปนเปื้อนอยู่ในอาหารจำพวกเนื้อเป็ด ไก่ ปู พิษจากเชื้ออหิวาตกโรคที่ปนเปื้อนอยู่ในอาหารและน้ำ เป็นต้น ผู้ที่ได้รับสารเคมีจำพวกสารตะกั่ว สารหนู ไนเทรตและยาฆ่าแมลง ซึ่งมักมีอาการอาเจียนและชักร่วมด้วย ซึ่งสมุนไพรที่ใช้บำบัดอาการท้องร่วงอย่างแรงในตำรายาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีดังนี้

ขนานที่ 1 เปลือกส้มโอกับน้ำอ้อย ถ้าพบคนมีอาการท้องร่วงอย่างแรง ถ้ายังไม่มีรถจะนำส่งโรงพยาบาลได้ทันที ท่านให้ปฐมพยาบาลด้วยเปลือกส้มโอกับน้ำอ้อย (ก้อนก็ได้ น้ำก็ได้) โดยให้ต้มเปลือกส้มโอกับน้ำอ้อยให้สุก แล้วรินกินน้ำของมัน ท่านว่าหายแล (สวิง บุญเจิม, 2539: 32)

ขนานที่ 2 ถ่านไม้ฮวก ถ่านไม้สัก มาด(กำมะถัน) และมหาหิง ให้เอายาทั้งหมดนี้เสมอกัน บดให้แหลก ปั้นเป็นเม็ดลูกกลอนก็ได้ หรือจะทำเป็นยาผงกินกับน้ำร้อนก็ได้ เวลาเป็นโรคท้องร่วงให้เอายานี้มาฝนใส่น้ำหรือผสมน้ำ กินหายแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 306)

ขนานที่ 3 เปลือกม่วงกะสอและน้ำปูนใส ให้เอาเปลือกม่วงกะสอฝนใส่น้ำปูนใสกินแก้ลงท้องดีนักแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 308)

ขนานที่ 4 แก่นพอก ให้เอาแก่นพอกแช่น้ำกินดีแล ถ้ามีอาการร้อนในให้เอาแก่นพะอุงแช่น้ำกิน (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 313)

ขนานที่ 5 เปลือกเปลือยเลือด ให้เอาเปลือกเปลือยเลือดฝนกินดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 313)

3.7 สมุนไพรบำบัดภาวะอาหารเป็นพิษ ภาวะอาหารเป็นพิษเกิดขึ้นเมื่อเรากินอาหารที่ปนเปื้อนเชื้อแบคทีเรียหรือพิษของเชื้อแบคทีเรีย โดยมีอาการท้องเดิน อาเจียน และปวดท้อง และโดยทั่วไปจะเริ่มเกิดอาการภายหลังกินอาหาร 4-36 ชั่วโมง ภาวะอาหารเป็นพิษมีสาเหตุที่พบบ่อยคือพิษจากเชื้อแบคทีเรีย พืชและสัตว์ที่บริโภค เชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดภาวะอาหารเป็นพิษมีหลายชนิด เช่น เชื้ออี.โคไล เชื้ออหิวาตกโรค เป็นต้น อาหารทะเลที่ทำให้เกิดภาวะอาหารเป็นพิษบ่อยๆ ได้แก่ ปลาปักเป้า แมงดาถ้วย และอาหารทะเลจำพวกกุ้ง หอย ปูและปลาที่กินแพลงตอนเป็นอาหาร พืชที่ใช้เป็นอาหารแต่ทำให้เกิดพิษที่พบบ่อยได้แก่ เห็ดและกลอย ภาวะอาหารเป็นพิษมักเกิดในฤดูร้อน เนื่องจากการเก็บรักษาอาหารไม่เย็นพอที่จะป้องกันการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรีย (Ehrlich, 2008) ผู้ที่กินอาหารแล้วเป็นพิษมักมีอาการคลื่นไส้ อาเจียน ปวดท้อง ถ่ายเป็นน้ำบ่อยครั้ง ปวดหัว และปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ และมีไข้ ถ้ากินอาหารที่ปนเปื้อนเชื้อโรคมักจะปรากฏอาการภายใน 12-72 ชั่วโมง สมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะอาหารเป็นพิษแบ่งเป็น ประเภทคือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะอาหารที่มีพิษทั่วไปและพืชพิษ (เห็ด ลำโพง สบู่ดำ และกลอย) ดังนี้

3.7.1 สมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะอาหารที่มีพิษทั่วไป เมื่อกินอาหารที่มีพิษจะทำให้เกิดอาการเบื่อเมา สมุนไพรที่ใช้บำบัดมีดังนี้

ขนานที่ 1 ดอกโกและรากบัวหลวง ให้เอาดอกโกและรากบัวหลวงมาฝนใส่น้ำข้าวฮาง กินดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 405)

ขนานที่ 2 ติวไม้ฮวก ใบหมากน้ำ ใบตาลและตาอ้อยดำ เอาสมุนไพรทั้ง 4 ชนิดมาตำผสมกัน แช่น้ำกินดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 405)

ขนานที่ 3 เปลือกลิ้นฟ้าและเปลือกคาม เอาสมุนไพรทั้ง 2 ชนิดมาแช่น้ำกินดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 406)

ขนานที่ 4 รากย่านางแดง แก่นหมากแฟงและรากพุดผา เอาสมุนไพรทั้ง 3 ชนิดมาฝนใส่น้ำกินดีนักแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 410)

3.7.2 สมุนไพรที่ใช้บำบัดพืชพิษ พืชพิษที่พบบ่อยในภาคอีสานคือ เห็ด ลำโพง สบู่ดำ และกลอย ดังนี้

1) พิษจากเห็ด เห็ดบางชนิดเป็นพิษแสลงต่อร่างกาย ถ้ากินลงไปจะมีอาการเบื่อเมา เมื่อกินเห็ดแล้วเมา จะมีเหงื่อหรือมีหยดน้ำเต็มตัว หรือสำแดงอาการอื่นที่แสดงให้ทราบว่าเห็ดมีพิษ มีวิธีการบำบัดดังนี้

ขนานที่ 1 รากส้มโฮง ให้เอารากส้มโฮงรากเดียวฝนใส่น้ำธรรมดา ฝนทั้งทางกกและทางปลายของราก ให้ผู้ป่วยดื่มน้ำ รับรองหายแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 407)

ขนานที่ 2 ปูนา ให้เอาปูนาหนึ่งตัวจี้ไฟให้กิน รับรองหายแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 407)

ขนานที่ 3 ใบย่านางกับน้ำอ้อย ให้เอาใบย่านางมาตำ คั้นน้ำ ผสมกับน้ำอ้อยให้ผู้ป่วยกินแก้ทั้งเบื่อเห็ด เบื่อหอยและเบื่อส้ม และเบื่อทุกอย่างได้หมด (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 409)

ขนานที่ 4 ยอดแตงโม ให้เอายอดแตงโม 3 ยอด ตำกินดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 411)

ขนานที่ 5 โลดทะนงแดงกับหมากแห้ง ฝนโลดทะนงแดงรวมกับหมากแห้ง โดยใช้น้ำครึ่งแก้ว แล้วดื่ม (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 52)

ขนานที่ 6 ใส้ฟัก บีบใส้ฟักเอาแต่น้ำ นำมาผสมกับน้ำปลาร้า ดื่ม (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 52)

ขนานที่ 7 เนื้อในเมล็ดกระบก เอาเนื้อในเมล็ดหรือผลสุกของกระบกมากิน (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 50)

ขนานที่ 8 กระดองเต่าเพ็กและน้ำมะนาว เต่าเพ็กเป็นเต่าบกที่อยู่ในดงไม้ ไม่อยู่ตามลำน้ำ ให้ฝนกระดองเต่ากับน้ำมะนาวให้กิน แล้วเอาผู้ป่วยไปฝังดินทั้งตัวให้เหลือแต่คอและหัว พอหายใจได้ ไม่เกิน 3 ชั่วโมง หายแล ถ้าไม่มีน้ำมะนาวใช้น้ำสะอาดก็ได้ (สวิง บุญเจิม, 2539: 69)

2) พิษจากใบและลูกลำโพง (มะเขือบ้า)

ขนานที่ 1 น้ำอ้อยแดง ใช้น้ำอ้อยแดงประมาณครึ่งกิโลกรัมต้มดื่ม ช่วยล้างสารพิษ (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 51)

ขนานที่ 2 รากหมากเขือบ้า เอารากหมากเขือบ้ามาฝนดื่ม (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 51)

3) พิษจากสบู่ดำ

ขนานที่ 1 ใบรางจืด นำใบรางจืดมาต้มดื่ม (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 52)

ขนานที่ 2 ใบย่านาง เอาใบย่านางมาคั้นน้ำดื่ม (วีรพงษ์ เกรียงสินยศ และคณะ, 2552: 52)

ขนานที่ 3 น้ำอ้อย เอาน้ำคั้นจากอ้อยมาดื่ม (วีรพงษ์ เกรียงสินยศ และคณะ, 2552: 52)

4) พิษจากกลอย

ขนานที่ 1 ปูนา เอาปูนาจำนวน 3 ตัวมาเผากิน หรือนำมาตำ เอามันปูมากิน (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 51)

ขนานที่ 2 ใบส้มโมง (ชะมวง) นำใบส้มโมงหรือใบชะมวงมารวมกับปูนาต้มกิน (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 51)

ขนานที่ 3 น้ำอ้อยแดง นำอ้อยแดงมาต้มน้ำดื่ม เพื่อล้างพิษ (วีรพงษ์ เกรียงสินยศและคณะ, 2552: 51)

3.8 สมุนไพรบำบัดพิษจากสารเคมี

3.8.1 พิษจากยาฆ่าแมลง ยาฆ่าแมลงหรือยาปราบศัตรูพืชชนิดออร์กะโนฟอสเฟตที่ใช้บ่อยในภาคอีสานคือยาพาราไธออน ในนามของยาโฟลิดอลหรือยาฆ่าแมลงตราหัวกระโหลกไขว้ ยาชนิดนี้เข้าร่างกายได้ 3 ทางคือทางการหายใจ ทางปากและทางผิวหนัง โฟลิดอลจะเข้าทางการหายใจเมื่อฉีดยาฆ่าแมลงทวนกระแสลมหรืออยู่ใต้ต้นไม้มากเกินไป เข้าทางปากจากอุบัติเหตุโดยหยิบยาผิดหรือยาฆ่าแมลงตกค้างอยู่ในผลไม้หรือตั้งใจกินยาเพื่อฆ่าตัวตาย ส่วนทางการเข้าทางผิวหนังมักเกิดจากการใช้มือผสมยากับน้ำหรือถังฉีดยารั่ว เมื่อได้รับปริมาณมากจะมีอาการคลื่นไส้อาเจียน วิงเวียน อ่อนเพลีย แน่นหน้าอก ท้องเดิน ตาพร่า น้ำลายออกมาก และซึม ถ้าอาการรุนแรงอาจหมดสติ น้ำลายฟูมปาก อุจจาระปัสสาวะราด กล้ามเนื้อกระตุกทั่วตัว ชัก หายใจลำบาก เขียวและหยุดหายใจได้ (ฉันทนา ผดุงทศ, 2549) การบำบัดด้วยสมุนไพรมีดังนี้

ขนานที่ 1 สับประรด ให้เอาสับประรด (หมากนัด) มาคั้นเอาน้ำกิน ถ้าไม่มีให้เอาใบหรือหัวสับปะรดมาคั้นเอาน้ำกิน รับรองไม่ตาย หายใจทันแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.: 409)

3.8.2 พิษจากยาเบื่อ ยาเบื่อหรือง้วนนั้นเมื่อปรุงจากต้นไม้หรือใบหญ้าใดๆ ที่เป็นพิษ เมื่อบุคคลเจตนาจะทำลายผู้ใดผู้หนึ่งให้ตาย เขาจะปรุงยาที่มีพิษไปให้คนนั้นกินหรือดม ยาเบื่ออีกอย่างหนึ่งได้แก่ อาหาร เช่น กุ้ง ปู ปลา หอย เห็ด เป็นต้น ซึ่งเป็นของแสลง เมื่อกินลงไปแล้วทำให้เกิดอาการเบื่อเมา ยาเบื่อบางอย่างจะตายทันที หรือตายในเวลาไม่นาน ถ้าทราบว่าผู้ป่วยถูกยาเบื่อหรือเห็นคนถูกยาเบื่อมาดิ้นตายให้ดู (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.) ให้บำบัดดังนี้

ขนานที่ 1 รากชะบาขาวและน้ำมะนาวหรือเหล้าขาว ให้เอารากชะบาขาวที่ยื่นไปทางทิศตะวันออกมาฝนกับน้ำมะนาว กิน ถ้าอาการหนักมากจนอ้าปากไม่ได้ ให้เอาของงัดปากกรอกยาลงไปเลย หายแล (สวิง บุญเจิม, 2539: 72)

ขนานที่ 2 รากย่านางแดง ให้เอารากย่านางแดงฝนกับน้ำซาวข้าวให้ผู้ป่วยดื่ม (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 52)

ขนานที่ 3 ใบรางจืด ใช้ใบรางจืดดอกม่วงมาแช่น้ำ ดื่มต่างน้ำ แก้พิษเบื่อเมา (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552: 35)

3.9 สมุนไพรบำบัดลมพิษ ลมพิษเป็นโรคภูมิแพ้ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีทั้งลมพิษชนิดเฉียบพลันและเรื้อรัง ลมพิษเป็นปฏิกิริยาตอบสนองของหลอดเลือดในชั้นหนังแท้ต่อสิ่งกระตุ้นจากภายนอกและภายในร่างกาย เช่น อาหาร ยา การติดเชื้อโรค อิทธิพลของความร้อนจากแสงแดด เป็นต้น อาการของผื่นลมพิษเกิดขึ้นเมื่อร่างกายได้รับสิ่งที่ตนเองแพ้เข้าสู่ผิวหนัง โดยการรับประทาน สัมผัส หรือโดยการฉีดเข้ากล้ามเนื้อ เข้าใต้ผิวหนัง หรือเข้าหลอดเลือด สิ่งกระตุ้นจะทำให้หลอดเลือดใต้ผิวหนังขยายตัว สารน้ำในหลอดเลือดจะซึมออกนอกหลอดเลือด เกิดอาการแดง บวม ร้อน คัน บางครั้งอาจมีอาการเจ็บปวดร่วมด้วย ถ้าการขยายตัวของหลอดเลือดเกิดในหนังแท้ส่วนบนๆ เกิดผื่นนูนแดงเป็นวงกลม วงรี หรือวงหยัก ภายในวงจะนูนและสีซีดกว่า บวม และร้อน จะเห็นชัดเจน เรียกว่า “ลมพิษชนิดตื้น (Urticaria)” หายได้เองภายใน 1-7 วัน ถ้าการขยายตัวของหลอดเลือดเกิดในส่วนลึกของหนังแท้ อาการแดงจะเห็นไม่ชัดเจน แต่จะพบอาการบวมมากกว่า เรียกว่า “ลมพิษชนิดลึกหรือลมพิษยักษ์ (Angioedema)” (ภาควิชาตจวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, 2552) สำหรับลมพิษชนิดตื้นมีสมุนไพรที่ใช้บำบัดดังนี้

ขนานที่ 1 ต้นมะพลับและต้นสำโรง เอาต้นมะพลับ (เดิมเลือบ) และต้นสำโรง (เดิมสำรอง) ต้ม เอาน้ำส่วนหนึ่งมาดื่ม อีกส่วนหนึ่งเอามาอาบและแช่ (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552)

ขนานที่ 2 มะเขือเทศและน้ำอ้อย เอามะเขือเทศพื้นบ้านที่ผลเล็กๆ มาต้มกับน้ำอ้อยให้ผู้ป่วยดื่ม(ชัชวาลย์ ชูวา, 2552)

ขนานที่ 3 ใบพลู เสลดพังพอนและเหล้าขาว เอาใบพลูกับเสลดพังพอนแช่ในเหล้าขาวหรือแอลกอฮอล์ แล้วนำมาทาผิวหนัง (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552)

ขนานที่ 4 ผักแว่น ฟางข้าวและอื่นๆ *กรณีที่มีอาการบวมทั้งตัว* ใช้ผักแว่น ฟางข้าวค้างปี ใบตองต้นกล้วยเล็บมือนาง สังวาลย์พระอินทร์ เอื้องไม้นา หอยจุ๊บ ใบไทร นำมาแช่น้ำอาบ (ชัชวาลย์ ชูวา, 2552)

3.10 สมุนไพรบำบัดอาการอาเจียนเป็นเลือด

ขนานที่ 1 เปลือกอิฮุม รากปีบปลีแดง ขิงสด และรากผักอิเลิดสด เอาสมุนไพรทั้ง 4 ชนิดเสมอภาค ตำผสมกัน กรองเอาแต่น้ำดื่ม (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.)

ขนานที่ 2 ใบใผ่บ้าน ผักคาด พริก ขิง กระเทียมและว่านไฟ ให้เอาใบใผ่บ้าน 1 กำมือ ผักคาด 1 กำมือ พริก ขิง กระเทียม ว่านไฟ อย่างละ 7 ตำผสมกัน เอาน้ำเหล้าเด็ดเป็นน้ำ กินแก้อาเจียนเป็นเลือดดีแล (ปรีชา พิณทอง, ม.ป.ป.)

3.11 สมุนไพรบำบัดอาการเลือดกำเดาออกจมูก อาการเลือดกำเดาไหลเกิดจากเส้นเลือดเล็กๆ ที่บุเยื่อจมูกฉีกขาด ทำให้มีเลือดไหลออกทางจมูกข้างเดียวหรือสองข้างก็ได้ ส่วนมากมักเกิดขึ้นเฉียบพลัน พบบ่อยในเด็ก สาเหตุที่ทำให้เลือดกำเดาไหลอาจเกิดจากการบาดเจ็บของเยื่อบุจมูกจากการแคะหรือสั่งน้ำมูกแรงๆ อุบัติเหตุที่ใบหน้า การอักเสบในช่องจมูก เนื้องอกในจมูก หรือจากโรคในระบบอื่น (วิชัย วนดุรงค์วรรณและทศศาสตร์ หาญรุ่งโรจน์, 2536) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะเลือดกำเดาออกจมูก มีดังนี้

ขนานที่ 1 ใบพลู ใช้ใบพลู 1 ใบ ม้วนให้กลมเหมือนมวนบุหรี่ ขนาดให้พอดีรูจมูก ขยี้ปลายข้างหนึ่งให้พอช้ำ นำปลายที่ช้ำสอดเข้าไปในจมูกข้างที่มีเลือดไหล ทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง เลือดจะหยุดไหล เพราะใบพลูมีสรรพคุณช่วยสมานแผลได้ดี (บุญยืน ผ่องแผ้ว, 2552)

ขนานที่ 2 รากหัวไชเท้า ใช้รากหัวไชเท้าหนัก 1 บาท หรือประมาณ 15 กรัม ล้างน้ำให้สะอาด ตำหรือคั้นเอาแต่น้ำ จากนั้นใช้น้ำที่คั้นได้หยอดเข้าทางจมูกข้างที่มีเลือดไหล 1-2 หยด หัวไชเท้ามีสรรพคุณสมานแผลและห้ามเลือดได้ (บุญยืน ผ่องแผ้ว, 2552)

ขนานที่ 3 รากไพล ใช้รากไพล 7 ราก ล้างน้ำให้สะอาด ตำให้ละเอียด หลังจากนั้นใส่น้ำเปล่า 3 หยด ขยี้ให้เข้ากัน กรองเอาแต่น้ำ หยอดน้ำรากไพลในรูจมูกข้างที่เลือดไหล ไพลมีสรรพคุณช่วยแก้เลือดกำเดาไหลและฆ่าเชื้อ (บุญยืน ผ่องแผ้ว, 2552)

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพโดยใช้สมุนไพรโดยรวม

4.1.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมาลี บรรจบและคณะ มาลี บรรจบ และคณะ (2543) ศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการใช้สมุนไพรของไทยและเผยแพร่ผลการศึกษาแก่นักวิชาการและผู้สนใจ เพื่อใช้เป็นแนวทางคัดเลือกสมุนไพรเพื่อการพัฒนาเป็นยาต่อไป การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยสืบค้นรวบรวมข้อมูลการใช้สมุนไพรจากแบบสอบถามหมอพื้นบ้านและผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านของโครงการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมด้านการสมุนไพรในโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง(อีสานเขียว) ของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์รวม 6 จังหวัด โดยสืบค้นข้อมูลชื่อไทย ชื่อพื้นเมือง ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ส่วนที่ใช้ สรรพคุณ และวิธีใช้ พบว่า

ก. สมุนไพรรักษาลมพิษได้แก่ 1) กระดึงช้างเผือก (ขอนแก่นเรียก ตูมกา) ชื่อวิทยาศาสตร์*Trichosanthes quinquangulata* A. Gray โดยนำรากมาต้มน้ำดื่ม 2) คันคาก (*Rhaphiolepis indica* (L.) Lindl. ex Ker) ใช้เถายาว 5 นิ้ว 1 กำมือ ต้มน้ำอาบ 2-3 ครั้ง 3) พลู (*Piper betle* L.) ใช้ 2 ใบ ตำให้ละเอียดผสมเหล้าขาว ทาบริเวณที่เป็น

ข. สมุนไพรรักษาแผลสด ได้แก่ 1) ก้นจ้ำ (*Bidens biternata* (Lour.) Merr. & Sherff ex Sherff) นำใบมาตำพอกบริเวณที่เป็นแผลสด 2) กลิ้งกลางดง (*Stephania venosa* (Blume) Spreng.) เอาใบมาตำ เอาน้ำใส่แผลสด 3) กระเบียน (Hydnocarpus ilicifolia King) เอาใบมาตำพอกแผล 4) ขนุน (Artocarpus heterophyllus Lam.) ใช้ยางสดทาแผล 5) ขี้เหล็ก (*Senna siamea* (Lam.) H.S.Irwin et Barneby) ใช้ใบอ่อน 1กรัม ตำให้ละเอียด ผสมเกลือ ปิดบาดแผล 6) ฝรั่ง (Psidium guajava L.) ใช้เปลือกต้นโขลกกับเกลือ ปิดที่แผล 7) มะขามป้อม (Phyllanthus emblica L.) ใช้เปลือกลูกมะขามป้อมฝนกับน้ำปิดแผลวันละ 2 ครั้ง 8) มะรุม (*Moringa oleifera* Lam.) ใช้ใบสดตำละเอียดพอกแผล 9) สังวาลพระอินทร์ (*Cassytha filiformis* L.) ใช้ใบสดตำพอก 10) สาบแร้งสาบกา (*Ageratum conyzoides* L.) ใช้ใบและยอดอ่อนมาตำพอกแผล 11) สาบเสือ (*Chromolaena odoratum* (L.) R.M.King & H.Rob.) ใช้ใบขยี้ผสมปูนแดงทาแผลสด 12) หนามแดง (*Carissa carandas* L.) ใช้รากสดมาตำให้ละเอียดผสมกับสุรานำมาทาหรือพอก 13) หูเสือ (*Plectranthus amboinicus* (Lour.) Spreng.) ใช้ใบ 2 ใบขยี้ใส่เกลือนำมากพอกแผล และ 14) เหงือกปลาหมอ (*Acanthus ebracteatus* Vahl (*Acanthus ilicifoliues*)) ใช้ทั้งต้นตำพอกหรือคั้นน้ำทาแผล

ค. สมุนไพรรักษาแผลแมลงสัตว์กัดต่อย ได้แก่ 1) กระชับ (*Xanthium strumarium* L.) ใช้ลำต้นและใบตำพอกแผล 2) พญาปล้องทอง (*Clinacanthus nutans* (Burm.f.) Lindau.) ใช้ใบมาโขลกให้ละเอียด ผสมเหล้าแอลกอฮอล์ 95% ทาแผล หรือใช้ใบสด 5-10 ใบตำหรือขยี้ทาแผล 3) คำป่า คำแสด (*Mallotus philippensis* (Lam.) Mull.Arg.) ใช้ราก ใบ ขนผลตำรวมกับน้ำผึ้งทา 4) จิกนา (*Barringtonia acutangula* (L.) Gaertn.) ใช้เปลือกทาแผล 5) เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* L.) ใช้รากมาฝนทาแผลตะขาบกัด 6)โด่ไม่รู้ล้ม (*Elephantopus scaber* L.) ใช้ทั้งต้น ถ้าสดใช้

30-60 กรัม ถ้าแห้งใช้ 15-30 กรัม ต้มน้ำหรือคั้นน้ำดื่ม ใช้รักษาแผลแมลงมีพิษกัดต่อยและรักษาแผลงูด้วย 7) ตำลึง (*Coccinia grandis* (L.) Voigt.) ใช้ใบสด 1 กำมือ ตำคั้นน้ำทา 8) เถาคันแดง (*Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch) ใช้หัวตำผสมน้ำข้าวชะโลม 9) เปราะหอม (*Kaempferia galangal* L.) ใช้หัวใต้ดินหั่นบางๆ ตากแดดให้แห้ง กิน 2 ช้อนชา ต่อน้ำครึ่งแก้วกาแฟ ผู้ใหญ่วันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น หลังอาหาร 10) ผักปอด (*Sphenoclea zeylanica* Gaertn.) ใช้รากนำมาตำ ทาแผลที่ถูกตะขาบหรือแมงป่องต่อยได้ดี 11) มะละกอ (*Carica papaya* L.) ใช้ยางทาบริเวณที่แมงป่องต่อย 12) ยางแดง (*Dipterocarpus turbinatus* C.F.Gaertn.) ใช้ลำต้นหรือเปลือกฝนกับหิน ผสมน้ำมะนาว ทาบริเวณที่ถูกกัดต่อยจนกว่าจะหายปวด 13) รางจืด (*Thunbergia laurifolia* Lindl.) ใช้รากฝนกับน้ำหรือน้ำร้อน ทาตรงแมลงกัดต่อย 14) ว่านมหากาฬ (*Gynura pseudochina* (L.) DC. var. *hispida* Thwaites) ใช้ใบ 1 กำมือ ตำคั้นน้ำทาแผลแมลงกัดต่อย 15) ว่านมหาเมฆ (*Curcuma aeruginosa* Roxb.) ใช้เหง้าฝนน้ำทาแผลและกิน 16) ส่องฟ้า (*Clausena harmandiana* (Pierre) Pierre ex Guillaumin.) ใช้รากฝนกับน้ำสะอาดจนเหลืองนำมาทาแผล และ 17) เสลดพังพอน (*Barleria lupulina* Lindl.) ถ้าตะขาบกัดใช้ใบประมาณ 10 ใบ บดให้ละเอียด ผสมน้ำสุราปิดที่แผล ถ้าแมลงสัตว์กัดต่อยใช้ 30 ใบ บดให้ละเอียด ผสมน้ำมะนาว ทาบริเวณที่ถูกต่อยหรือตำผสมเหล้าขาว นำมาทาที่แผล นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่ใช้รักษาแผลและพิษแมลงสัตว์กัดต่อยได้ ได้แก่ ใบหุนแป รากสนกระ ลำต้นและรากนมควาย เปลือกต้นกำยาน เมล็ดมะขามผ่าซีก เมล็ดมะค่าแต้ผ่าซีก และผลแห้งของลั่นทม

ง. สมุนไพรแก้พิษแมงกะพรุน ได้แก่ คนทีสอทะเล (*Vitex rotundifolia* L.f.) ใช้รากฝนกับน้ำฝนให้ข้น ทาบริเวณที่ถูกแมงกะพรุน

จ. สมุนไพรแก้พิษงู ได้แก่ เสลดพังพอน (*Barleria lupulina* Lindl.) เมื่องูกัดใช้ใบประมาณ 10 ใบ บดให้ละเอียด ผสมน้ำสุราปิดที่แผล

ฉ. สมุนไพรแก้ท้องเสีย ได้แก่ 1) กระชาย (*Boesenbergia rotunda* (L.) Mansf.) ใช้เหง้าสดย่างไฟให้สุก โขลกให้ละเอียด ผสมกับน้ำปูนใส กินทั้งน้ำและเนื้อ ครั้งละ 1-2 ช้อน วันละ 4 เวลา ถ้าเป็นบิดให้กินครั้งละ ½ แก้ว เช้า-เย็น 2) กล้วยน้ำว้า (*Musa* ABB group (triploid) cv.) ใช้ผลดิบหั่นเป็นแว่น ตากแดดให้แห้ง แล้วบดเป็นผง ชงกับน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้ว 3) กะทกรก (*Passiflora foetida* L.) ใช้รากฝนกับหินลับมีด ดื่มครั้งละ 1 แก้ว วันละ 2-3 ครั้ง แก้ท้องเสียที่ถ่ายเป็นน้ำ 4) ขมิ้นชัน (*Curcuma longa* L.) ใช้หัวประมาณ 60 กรัม ฝนกับน้ำปูนใส ดื่มครั้งละ 1 ถ้วย ทุก 1-2 ชั่วโมง หรือใช้ขมิ้นสดซอย 5-6 แว่น เคี้ยวกินได้เลย หรือต้มให้สุก ตากแห้งบดเป็นผงละเอียด ละลายน้ำกินทุก 2 ชั่วโมง 5) แคบ้าน(*Sesbania grandiflora* Desv.) ใช้เปลือกต้นทั้งสดและแห้ง 40 กรัม ต้มน้ำ หรือน้ำปูนใส ดื่ม หรือใช้ฝนกับน้ำปูนใสดื่มก็ได้ 8) ทับทิม (*Punica granatum* **L.** *var. granatum*) ใช้เปลือกลูกประมาณ ¼ ของผล เติมกานพลู อบเชยเล็กน้อย ต้มกับน้ำ

ถ้วยแก้วครึ่ง (1 ½ ถ้วย) เคี่ยวให้เหลือครึ่งถ้วย ดื่มวันละ 2 ครั้ง หรือใช้รากแช่น้ำประมาณ 10 นาที ดื่ม 3-4 แก้ว 6) ฝรั่ง (*Psidium guajava* L.) ใช้ใบแก่ 10-15 ใบ ปิ้งไฟ ชงน้ำดื่ม หรือผลอ่อน 1 ผล ฝนกับน้ำปูนใสดื่ม หรือใช้เปลือกต้นต้มหรือแช่น้ำดื่มก็ได้ 8) ฟ้าทะลายโจร (*Andrographis paniculata* (Burm.f) Wall. ex Nees) ใช้ใบสด 1-3 กำมือ ต้มกับน้ำ 10-15 นาที ดื่มก่อนอาหาร วันละ 3 เวลาจนกว่าจะหาย หรือใช้ต้นสดที่เริ่มออกดอกทำให้แห้ง บดเป็นผงละเอียดใส่แคปซูล หรือผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนกินครั้งละ 4-8 เม็ด 9) มังคุด (*Garcinia mangostana* L.) ใช้เปลือกผลแช่น้ำดื่มครั้งเดียว 10) สีเสียดเหนือ (*Acacia catechu* (L.f.) Willd.) ใช้เปลือกต้นครึ่งกำมือผสมน้ำปูนใส ดื่มวันละ 1 ถ้วย 11) หว้า (*Syzygium cumini* (L.) Skeels) ใช้เปลือกต้นแช่น้ำไว้ 30 นาที ดื่มครั้งละ 1-2 ช้อนชา ก่อนอาหารเช้า-เย็น นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่ใช้รักษาอาการท้องเสีย คือ รากหางปลาช่อน ราก ใบ และต้นกระสัง เปลือกต้นเต็ง เปลือกรกฟ้า ใบหนามแดง และลำต้นหมอน้อย และยาตำรับ คือ ใช้ใบทองพันชั่งปริมาณ 6 บาท รวมกับใบพิมเสน 1 บาท ลูกใต้ใบ 2 บาท ใบฝ้ายแดง 4 บาท ผักกระโฉมทั้งต้น 1 บาท เกสรมะลิ พิกุล บุนนาค บัวหลวง สารภี อย่างละ 1 สลึง บดผสมทำเป็นยาลูกกลอน กินกับน้ำเปลือกแค

ช. สมุนไพรแก้คลื่นไส้อาเจียน ได้แก่ 1) ยอบ้าน (*Morinda citrifolia* L.) ใช้ผลแก่มาปิ้งไฟ ทุบแช่น้ำ กรองเอาน้ำดื่ม 2) รกฟ้า (*Terminalia alata* Heyne ex Roth) ใช้เปลือกต้มกิน 3) หนุมานประสานกาย (*Scheffera leucantha* R. Vig.) ใช้ใบสดประมาณ 9 ใบ นำมาต้มเอาน้ำดื่ม หรือใช้ใบสดมาตำให้ละเอียด คั้นเอาน้ำ ผสมกับสุราดื่ม 4) ยาตำรับที่ประกอบด้วยสมุนไพรหลายชนิด ได้แก่ ใบทองพันชั่งปริมาณ 6 บาท รวมกับใบพิมเสน 1 บาท ลูกใต้ใบ 2 บาท ใบฝ้ายแดง 4 บาท ผักกระโฉมทั้งต้น 1 บาท เกสรมะลิ พิกุล บุนนาค บัวหลวง สารภี อย่างละ 1 สลึง บดผสมทำเป็นยาลูกกลอน กินกับน้ำลูกยอ นอกจากนั้นยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่ใช้แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน ได้ คือ รากกะทกรก หัวขมิ้นชัน รากจุกโรหิณี รากไชหิน ผลตะโกจัน ผลตะโกพนม รากและเปลือกต้นของเปล้าน้ำเงิน เม็ดพริกขี้หนู ผลมะม่วง ผลมะม่วงหิมพานต์ เปลือกมังคุด ใบว่านน้ำ ใบว่านหอยแครง และรากเหมือดหลวง

ฌ. สมุนไพรแก้อาเจียนเป็นเลือด ได้แก่ 1) เครือเขาคำหรือฝอยทอง (*Cuscuta reflexa* Roxb.) ใช้ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้อาเจียนเป็นเลือด และ 2) เลือดแรด (*Knema globularia* (Lam.) Warb.) ใช้ใบ 3 ใบ ตำผสมสุราคั้นน้ำดื่ม

ญ. สมุนไพรทำให้อาเจียน ได้แก่ 1) โลดทะนง (*Trigonostemon reidioides* (Kurz) Craib.) ใช้รากโลดทะนงแดงประมาณ 1 นิ้วฟุต ฝนกับเหล้าโรงดื่ม (ประมาณ 1 ช้อนชา) บางคนจะท้องเดินหลังรับประทานด้วย 2) สลอด (*Croton tiglium* L.) ใช้เนื้อไม้ต้มน้ำดื่มในปริมาณน้อยๆ 3) แตงไทย (*Cucumis melo* L.) ใช้รากและดอกอ่อนตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม ทำให้อาเจียนได้ 4) บวบงู (*Trichosanthes anguina* L.) ใช้ผลและผลอ่อนรับประทาน 5) ปรู๋ (*Alangium salviifolium* (L.f.)

Wangerin *(subsp. hexapetalum Wangerin))* กินผลสด และ6) สลัดไดป่า (*Euphorbia antiquorum* L.) ใช้ยางต้นมาย่างไฟแล้วกินประมาณ 1 ช้อนโต๊ะ

ฐ. สมุนไพรที่ใช้ห้ามเลือด ได้แก่ 1) สาบเสือ (*Chromolaena odoratum (*L.) R.M.King & H.Rob.) ใช้ใบ 2-5 ใบ ขยี้หรือตำให้ละเอียด คั้นน้ำหยดใส่แผลหรือใช้พอก หรือตำผสมเกลือพอกแผล 2) หนุมานประสานกาย (*Schefflera leucantha* R.Vig.) ใช้ใบ 1 กำมือ ตำให้ละเอียด ปิดแผลสด หรือใช้ใบตำละเอียดผสมสุราดื่ม ครั้งละ 2-3 ช้อนคาว และปิดแผล 3) เต็ง (*Shorea obtusa* Wall.ex Blume) ใช้เปลือกต้นฝนกับน้ำปูนใสดื่ม 4) ผักกาดกบ (Gynura pseudochina (L.) DC.) ใช้เหง้าตำพอกแผล 5) รกฟ้า (*Terminalia alata* Heyne ex Roth.) ใช้เปลือกทาแผล และ 6) ละอองไฟฟ้า (*Cibotium barometz* J. Smith) นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรที่ใช้ห้ามเลือดได้อีกหลายชนิด ได้แก่ ใบและทั้งต้นของกระเม็ง ทั้งต้นของเครือเขาคำหรือฝอยทอง ต้นโดไม่รู้ล้ม ผลดิบของตะโกสวน ใบสังวาลย์พระอินทร์ และใบสาบแร้งสาบกา

ฑ. สมุนไพรแก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ได้แก่ 1) ว่านหางจระเข้ (*Aloe vera* (L.) Burm.f.) ใช้วุ้นจากใบทาบริเวณที่เป็นแผลทันที จากนั้นทาวันละ 2 ครั้ง 2) สังวาลพระอินทร์ (*Cassytha filiformis* L.) ใช้ลำต้นผิงไฟให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำมันทา 3) งา (*Sesamum orientale* L.) ใช้เมล็ดมาหีบเป็นน้ำมันงา 4 ช้อนโต๊ะ น้ำปูนใส 4 ช้อนโต๊ะ ค่อยๆ เทน้ำปูนใสลงไปในน้ำมันงา คนเรื่อยๆ จนกระทั่งน้ำปูนใสหมด ใช้ทาวันละ 4-5 ครั้ง 4) มะพร้าว (*Cocos nucifera* L. var. nucifera.) ใช้น้ำมันมะพร้าวผสมน้ำปูนใสทา และ 5) ยางนา (*Dipterocarpus alatus* Roxb.ex G.Don) ใช้ชันจากต้นยางหรือชันยาเรือ 1 หยิบมือ ตำให้ละเอียด เติมน้ำมันมะพร้าว และน้ำปูนใสอย่างละเท่าๆ กัน คนให้เข้ากัน ผสมอย่าให้เหลว ใช้ทาแผล นอกจากนั้นยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่ใช้รักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ได้แก่ ใบก้นจ้ำ ใบกระทุงหมาบ้า ใบขี้ตุ่น ใบคว่ำตายหงายเป็น ใบช้าแป้น น้ำคั้นจากผลแตงโม ใบพญาปล้องทอง เนื้อผลฟักทอง และใบมะม่วงหิมพานต์

ฒ. สมุนไพรแก้พิษงู ได้แก่ 1) โลดทะนง (*Trigonostemon reidioides* (Kurz) Craib.) ใช้รากฝนผสมกับเมล็ดหมาก ดื่มกับน้ำหรือฝนผสมน้ำมะนาว 2) ว่านงู (*Sansevieria metallica* Ger.&Labr.) ใช้หัวโขลกให้ละเอียด ผสมมะนาว ปิดที่ปากแผล 3) ว่านนางกวัก (*Eucharis grandiflora* Planch.) ใช้หัวฝนผสมสุรา ทาหรือประคบแผล 4) ว่านมหาเมฆ (*Curcuma aeruginosa* Roxb.) ใช้เหง้าฝนน้ำดื่มและทาแผล 5) ว่านสารพัดพิษ (*Boesenbergia petiolata* Sirirugsa) ใช้เหง้าตำพอกแผล 6) พริกขี้หนู (*Capsicum frutescens* L. var. frutescens) ใช้ผลกิน 11-12 ผล อาการปวดและบวมจะหายไป หรือตำพริกพอกบริเวณแผลงูกัด 7) น้อยหน่า (*Annona squamosa* L.) ใช้เปลือกผลฝนกับสุราทา 8) เขยตาย (*Glycosmis pentaphylla* (Retz.) DC.) ฝนน้ำกินและทาแผล 9) ตูมกาขาว (*Strychnos nux-blanda* A.W.Hill) ใช้ทั้งต้นต้มกิน และฝนกับน้ำ

ทา นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิดที่นำมาใช้รักษาพิษงู ได้แก่ ผลกระทงลาย รากกะเจียน รากดูกไก่ รากปรู๋ สร้อยทองทรายหรือหญ้าปุยขาวทั้งต้นและรากเสี้ยวเงินเลียง

4.1.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรจากหมอพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพิบูล กมลเพชรและคณะ พิบูล กมลเพชรและคณะ (2548) ศึกษาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรจากหมอพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากหมอพื้นบ้าน 284 คน ทำการสัมภาษณ์ 43 คน และในจำนวนนี้มีถิ่นที่อยู่ใน 13 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อายุระหว่าง 45-87 ปี ประสบการณ์ใช้สมุนไพรรักษาผู้ป่วยอยู่ระหว่าง 12-63 ปี รักษาโรคหรืออาการของโรค 33 ชนิด แบ่งระดับของหมอพื้นบ้านตามรายได้และสมุนไพรที่ใช้ออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับผู้เชี่ยวชาญในอาชีพ (3 คน) ระดับอาชีพ (23 คน) และระดับกึ่งอาชีพ (17 คน) แหล่งเก็บเกี่ยวสมุนไพรหลักที่สำคัญ คือ ร้านขายยาแผนโบราณที่มีเครื่องบดสมุนไพร ผลการศึกษาพบว่ามีแนวคิดการใช้สมุนไพรอยู่ 2 แนวคิด ดังนี้

1) ***แนวคิดที่ 1 เป็นแนวคิดในการใช้ยาสมุนไพรที่ออกฤทธิ์กดหรือกระตุ้นกลไกต่างๆ ที่มีอยู่แล้วภายในร่างกายให้แสดงปรากฏการณ์ตอบสนอง*** ภายใต้แนวคิดนี้ หมอสมุนไพรพื้นบ้านจึงเน้นถึงปรากฏการณ์ที่ต้องปรากฏกับผู้ป่วยภายหลังจากผู้ป่วยได้รับยาสมุนไพรเข้าสู่ร่างกาย ซึ่งได้แก่ การอาเจียน การสำรอก การระบาย ถ่ายท้อง การขับเหงื่อ และการทำให้เกิดเป็นแผล ฝีหนอง ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้น หมอสมุนไพรพื้นบ้านได้ใช้คำพูดว่า “ขับพิษ” "กระทุ้งพิษ” “ล้างพิษ” “ดูดพิษ” พบโรคที่หมอสมุนไพรพื้นบ้านใช้แนวคิดนี้ในการรักษามีอยู่ 3 ประเภท ดังนี้

ก. โรคพิษสุนัขบ้า เป็นโรคที่หมอสมุนไพรพื้นบ้านทราบว่าเกิดจากเชื้อไวรัส แบ่งการรักษาออกเป็น 2 ระยะ **ระยะแรก**เป็นการรักษาแบบป้องกันมิให้ผู้ป่วยที่ทราบหรือไม่ทราบว่าถูกสุนัขดีหรือสุนัขบ้ากัด ป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้า แนวคิดในการนำยาสมุนไพรไปรักษาเพื่อให้เกิดปรากฏการณ์เป็นแผลฝีหนองยังบริเวณร่างกายของผู้ป่วยตรงที่ถูกสุนัขกัด ตัวยาสมุนไพรที่สำคัญที่สุด (ขาดไม่ได้) ที่ใช้ได้แก่ ใบสลอด (ใบบัดตอก) กับสารหนูแดง หรือกับจุนสี หรือกับแป้งส่าเหล้า โดยมีความเชื่อว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นการดูดพิษสุนัขบ้าให้ออกจากร่างกาย วิธีใช้นำสมุนไพรดังกล่าวผสมเข้าด้วยกันแล้วนำไปพอก (poultic) ยังบริเวณบาดแผลที่ถูกสุนัขกัด ใช้เหล้า 40 ดีกรี หรือน้ำหยดให้ผงยาสมุนไพรชุ่มอยู่เสมอ เปลี่ยนผงยาสมุนไพรทุกเช้าและเย็นของวันถัดไป ส่วนหมอสมุนไพรพื้นบ้านที่มีตำรับยาสมุนไพรประกอบด้วยแป้งส่าเหล้า มีความเชื่อว่า หากผู้ป่วยถูกสุนัขที่เป็นบ้ากัด สามารถทำให้บริเวณที่พอกยาสมุนไพรเกิดเป็นแผลฝีหนอง แล้วกลายเป็นแผลเป็นเมื่อสิ้นสุดการรักษา ส่วนหมอสมุนไพรพื้นบ้านที่มีตำรับยาสมุนไพรที่มีส่วนประกอบของสารหนูแดงหรือจุนสี กลับมีความเชื่อว่าไม่ว่าผู้ป่วยถูกสุนัขดีหรือสุนัขบ้ากัด ผงยาสมุนไพรที่ใช้พอกสามารถทำให้เกิดเป็นแผลฝีหนองแล้วกลายเป็นแผลเป็นเมื่อสิ้นสุดการรักษา วิธีการเช่นนี้ไม่ต่างจากกระบวนการผลิตวัคซีนและกระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันของร่างกาย (active immunity) ที่พึ่งถูกค้นพบมาเมื่อ 202 ปีนี้เอง การรักษาผู้ป่วย**ระยะที่ 2** เป็นระยะที่ผู้ป่วยแสดงอาการของโรคพิษสุนัขบ้า แนวคิดในการนำยา

สมุนไพรไปใช้ก็เพื่อให้เกิดปรากฏการณ์ ซึ่งได้แก่ การอาเจียนและการสำรอก ปรากฏการณ์ที่เกิดจากการใช้ยาสมุนไพรนี้หมอสมุนไพรเชื่อว่าเป็นการล้างพิษหรือกระทุ้งพิษ ตัวยาสมุนไพรที่เป็นตัวสำคัญให้เกิดปรากฏการณ์ ดังกล่าวได้แก่ ใบสลอด ผู้ป่วยทุกรายอาการดีขึ้นหลังเกิดปรากฏการณ์ ดังกล่าวก่อนที่จะเสียชีวิตหรือรอดชีวิต

ข. โรคลมบ้าหมู หมอสมุนไพรพื้นบ้านไม่ทราบสาเหตุของโรค ทราบเพียงอาการของโรคที่ตนเองเคยมีประสบการณ์ตรงที่เคยป่วย และจากผู้ป่วยที่ตนเองรักษา โดยแบ่งลักษณะของโรคตามอาการที่แสดงออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ หมูหลวง หมูจิ๊ด หมูแดง ไม่ว่าผู้ป่วยมีอาการแบบใดก็ตาม สมุนไพรที่ใช้รักษาก็เป็นตำรับยาสมุนไพรเดียวกัน แนวคิดในการนำสมุนไพรมารักษาโรคเพื่อให้เกิดปรากฏการณ์ อันได้แก่ เหงื่อออก และการพักผ่อนนอนหลับ หมอสมุนไพรพื้นบ้านเรียกปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า **“ขับพิษ” “เมาแต่บ่เบี่ย”** ซึ่งหมายถึง เมาแต่ไม่เป็นพิษ คือทำให้ง่วงนอนนั่นเอง และในระหว่างรับประทานยาสมุนไพรต้องรับประทานขณะที่ยังร้อนๆ อยู่ ด้วยวิธีเป่าให้อุ่นก่อนรับประทาน ยิ่งรับประทานครั้งละมากๆ โอกาสหายเร็วมีมากขึ้น ซึ่งผู้ป่วยเท่านั้นที่ทราบได้ดีว่าตนเองหายจากโรคลมบ้าหมูหรือยัง โดยปกติใช้เวลารักษา 1-4 เดือน ในการศึกษานี้ได้ศึกษาตำรับสมุนไพร 3 ตำรับจากหมอสมุนไพรพื้นบ้าน 3 คนได้แก่ ตำรับที่หนึ่ง ประกอบด้วย แก่นต้นกะเบา รากต้นก้นครก รากต้นส้มลม ไม้ไผ่เขียว เจ้าของตำรับเชื่อว่า แก่นกะเบา และรากก้นครกสามารถทำให้ผู้ป่วยง่วงนอน ตำรับที่สองประกอบด้วยรากสีชมชื่น แก่นชายเด็น แก่นน้ำน้อย เจ้าของตำรับเชื่อว่าตำรับสมุนไพรของตนเองสามารถรักษาอาการผิดกระบูล (อาการวิงเวียนศรีษะ, ลมออกหู) ตำรับที่ 3 ประกอบด้วยแก่นต้นตูมกา แก่นต้นตูมตัง แก่นต้มตูมบ้าน และแก่นต้นสามควาย เป็นยาตัดราก เจ้าของตำรับเชื่อว่าสมุนไพรที่ตนใช้อยู่สามารถลดความดันโลหิตและทำให้ผู้ป่วยนอนหลับสบาย

ค. งูกัด ไม่ว่าผู้ป่วยถูกงูมีพิษหรือไม่มีพิษกัดก็ได้รับการรักษาจากหมอสมุนไพรพื้นบ้าน (หมองู) แต่วิธีการรักษาที่หมองูใช้มีความแตกต่างกัน หมองูสามารถแยกแยะผู้ป่วยออกว่าถูกงูมีพิษหรือไม่มีพิษกัดด้วยวิธีการสังเกตอาการและรอยเขี้ยวที่ปรากฏอยู่บริเวณที่ถูกกัดมี 2 รู หากเป็นงูเห่ากัดสามารถเห็นรอยช้ำบริเวณบาดแผล และอาการผู้ป่วยที่ถูกงูมีพิษกัดมักมาพบด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แขนขาอ่อนแรง สายตาพร่า แน่นหน้าอก พูดอ้อแอ้ มีเลือดซึมออกบริเวณขุมขน หมดสติ งูมีพิษที่หมองูเคยรักษา ได้แก่ งูเห่า งูสามเหลี่ยม งูกะปะ และงูจงอาง ส่วนงูเขียวหางไหม้นั้นไม่มีพิษ ทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิต แต่บริเวณที่ถูกกัดนั้นบวมโตและมีอาการปวดมากกว่างูชนิดมีพิษกัด หมองูถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นหมองูที่เน้นการเป่า ควบคู่กับการใช้ยาสมุนไพร เรียกหมองูประเภทนี้ว่า**“หมอเป่า”** ประเภทที่ 2 ได้แก่ หมองูที่เน้นวิธีการสักควบคู่กับการใช้ยาสมุนไพร เรียกหมองูประเภทนี้ว่า **“หมอสัก”** ทั้งหมอเป่าและหมอสักต่างก็เชื่อว่าวิธีการเป่าและวิธีการสักสามารถไล่พิษงูออกจากร่างกายผู้ป่วยได้เป็นบางส่วน วิธีการรักษาแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะตามสถานการณ์ที่ผู้ป่วยมาพบ ดังนี้

(1) กรณีผู้ป่วยที่ถูกงูกัดแต่ไม่ทราบว่าเป็นงูมีพิษหรือไม่มีพิษ สิ่งแรกที่หมองูทำการรักษาคือ ลดอาการปวดแสบปวดร้อน แล้วเฝ้าดูอาการ วิธีการรักษาอาการปวดแสบปวดร้อน หมองูได้ใช้ยาสมุนไพรที่ตนเองมีอยู่ เช่น โลดทะนงแดง กอมกอยรอดขอน รากตูมกา รากเฮียนกวาง รากน้อยหน่า (ฮากบักเขียบ) เป็นต้น ฝนกับน้ำมะนาว แล้วนำไปพอกตรงบริเวณบาดแผล หากเป็นหมอเป่าก็ใช้วิธีการเปาร่วมด้วย หากเป็นหมอสัก บางรายไม่ใช้ยาสมุนไพรพอก ใช้แต่วิธีการสัก สักลงตามจุดต่างๆ บนร่างกายของผู้ป่วย วิธีการสักสามารถลดอาการปวดแสบปวดร้อนได้เร็วกว่าวิธีการเป่าอย่างสังเกตเห็นได้ แต่หากผู้ป่วยถูกงูมีพิษกัด อาการปวดแสบปวดร้อนที่ลดลงกลับทวีความรุนแรงขึ้น หมองูทั้ง 2 ประเภทต้องเปลี่ยนวิธีการรักษา

(2) การรักษาผู้ป่วยที่ถูกงูมีพิษกัด ไม่ว่าเป็นงูมีพิษประเภทใด หมองูทั้ง 2 ประเภทก็มีแนวคิดในการรักษาที่เหมือนกัน นั่นคือการนำสมุนไพรไปใช้เพื่อให้ผู้ป่วยแสดงปรากฏการณ์ อันได้แก่ การอาเจียน หมองูทั้ง 2 ประเภทต่างเชื่อว่า การทำให้ผู้ป่วยอาเจียน เป็นวิธีการขับพิษงูออกจากร่างกายผู้ป่วยได้ดีที่สุด วิธีการนำยาสมุนไพรมาใช้รักษากรณีของหมอเป่าสมุนไพรที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท **ประเภทแรก** เป็นยาสมุนไพรที่มีฤทธิ์ทำให้เกิดการอาเจียนได้ด้วยคุณสมบัติของตัวยาสมุนไพรเอง เช่น โลดทะนงแดง เล่าห้าง (สาบเสือ) เสลดพังพอน ลิ้นแลน (ชื่อสมุนไพรที่เป็นพืช) รากน้อยหน่า เป็นต้น ส่วน**ประเภทที่ 2** เป็นสมุนไพรที่ตัวของมันเองไม่มีฤทธิ์ทำให้เกิดการอาเจียน แต่การอาเจียนเกิดขึ้นได้ด้วยการเพิ่มปริมาณน้ำยาที่ได้จากการฝนยาสมุนไพรดังกล่าว ให้ผู้ป่วยรับประทานจนอาเจียน เช่น รากต้นเฮียนกวาง รากกอมกอยลอดขอน รากตูมกา เป็นต้น โดยปกติแล้วน้ำกระสายยา (น้ำที่เอาสมุนไพรลงไปฝน) เป็นน้ำมะนาวหรือเหล้า แต่ถ้าสถานการณ์ขณะรักษาผู้ป่วยอยู่ในขั้นวิกฤต น้ำกระสายยาที่ใช้ได้แก่เหล้า โดยทั่วไปแล้ววิธีการใช้ยาสมุนไพรให้ผู้ป่วยรับประทานจนอาเจียนเป็นวิธีการของหมอเป่า ส่วนหมอสักได้ใช้วิธีการสักน้ำยาสมุนไพรลงตามจุดต่างๆ บนร่างกายของผู้ป่วย เพื่อทำให้ผู้ป่วยอาเจียน จุดที่หมอสักเชื่อว่าสามารถทำให้ผู้ป่วยอาเจียน คือ จุดกลางกระหม่อม และที่ลิ้นปี่ วิธีการสักน้ำยาสมุนไพรของหมอสักใช้ไม่ได้ผลในกรณีที่ผู้ป่วยถูกพิษงูเข้าสู่ร่างกายเป็นจำนวนมาก (พูดอ้อแอ้ หมดสติ) หมอสักที่มีประสบการณ์สูงเท่านั้นที่ต้องเตรียมยาสมุนไพรไว้ให้ผู้ป่วยรับประทาน หากการสักครั้งที่ 2 ไม่สามารถทำให้ผู้ป่วยอาเจียน ผู้ป่วยทุกรายปลอดภัยภายหลังเกิดปรากฏการณ์ คือการอาเจียน

(3) การรักษาแผลเน่าเปื่อยที่เกิดจากงูมีพิษกัด แนวคิดในการรักษาคือต้องดำเนินการควบคู่กับการไล่พิษงู ซึ่งก็ได้แก่การเป่าและการสักร่วมกับการใช้ยาสมุนไพรซึ่งมีอยู่หลากหลาย เช่น รากต้นเฮียนกวาง รากกอมกอยลอดขอน รากตูมกา เปลือกพยอม เครือไส้ไก่ เป็นต้น บนความหลากหลายของตัวยาสมุนไพรที่ใช้ชะล้างบาดแผล ได้ตั้งอยู่บนหลักปฏิบัติที่เหมือนกัน คือต้องใช้ควบคู่กับน้ำกระสายยาที่มีรสเปรี้ยว ซึ่งได้แก่ น้ำมะนาว น้ำที่ใช้แช่ข้าวทิ้งไว้ 1 คืน วิธีรักษาผู้ป่วย

ต้องใช้น้ำกระสายยาที่มีรสเปรี้ยวหรือผงยาสมุนไพรที่มีรสเปรี้ยวชะล้างบาดแผลบ่อยๆ เว้นช่วงได้บ้าง แต่อย่างน้อยต้องทำการชะล้างวันละประมาณ 3-6 ชั่วโมง ควบคู่กับการเป่าหรือสักของหมองู บาดแผลสามารถปิดสนิทได้ภายในระยะเวลา 130 วัน

(4) การรักษางูเห่าพ่นพิษเข้าตา รูปแบบที่หมองูใช้มีอยู่ 2 วิธี ***วิธีแรก*** ใช้การเคี้ยวหัวข่าแล้วเป่าพ่นให้ถูกลูกนัยน์ตาผู้ป่วย ***วิธีที่ 2*** ใช้รากกอมกอยลอดขอน รากเฮียนกวาง รากตูมกา ฝนกับน้ำใส่กะละมังแล้วบีบมะนาวลงผสมจนสามารถชิมได้รสเปรี้ยว จึงให้ผู้ป่วยก้มหน้าลงแช่ แล้วให้ลืมตา ทำเช่นนี้บ่อยๆ สามารถหายได้ภายใน 1 วัน

2) แนวคิดที่ 2 เป็นการใช้การออกฤทธิ์ของสมุนไพรรักษาโรคโดยตรง สมุนไพรหลักที่ใช้ ได้แก่ จุลินทรีย์ (ยาหมัก) สารหนูแดง ระย่อม เป็นต้น โรคที่รักษาได้แก่ โรคที่เกี่ยวกับไตตับ หอบหืด เบาหวาน ริดสีดวงทวาร เอดส์ เป็นต้น ตัวอย่าง การรักษาหอบหืดระยะเริ่มต้น (ยังไม่ใช้ยาพ่นประเภท steroid) หรือมีอาการไม่เกิน 5 ปี ใช้สมุนไพรข่าแก่บดผสมบอระเพ็ด หมักกับน้ำตาลทราย 3 วัน แล้วเติมน้ำสะอาดอัตราส่วน 2: 2: 1: 20 รับประทานเช้า-เย็น ครั้งละ 30-60 มิลลิลิตร เป็นต้น

แม้ว่าการศึกษาครั้งนี้จะไม่สามารถเป็นตัวแทนตำรับยาสมุนไพรที่มีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่การค้นพบแนวความคิดในการใช้สมุนไพรและสมุนไพรหลักของตำรับ ทำให้การศึกษานี้น่าจะให้ภาพรวมของกระบวนการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้

4.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพโดยใช้สมุนไพรเฉพาะปัญหา

4.2.1 การศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ในการห้ามเลือด สมัยโบราณมีการใช้สาบเสือในการห้ามเลือด โดยใช้ใบสดขยี้ปิดปากแผล และมีผลการวิจัยในสัตว์ทดลองยืนยันว่าสามารถทำให้เลือดหยุดไหลได้เร็วขึ้น โดยพบว่า แคลเซียมที่มีอยู่ในใบสาบเสือเป็นสารสำคัญที่ทำให้เลือดแข็งตัว สาบเสือเป็นวัชพืชที่ขึ้นง่ายตามที่ทั่วไป เป็นสมุนไพรที่มีกลิ่นเฉพาะ มีกลิ่นแรงจนบางพื้นที่เรียก “หญ้าเหม็น” สาเหตุที่ได้ชื่อว่า สาบเสือ เพราะดอกของมันไม่มีกลิ่นหอม แต่กลับมีกลิ่นสาบ คนโบราณเวลาหนีสัตว์ร้ายจะใช้วิธีหนีรอดโดยการเข้าไปอยู่ในดงของต้นสาบเสือ กลิ่นของสาบเสือจะทำให้สัตว์อื่นไม่ได้กลิ่นคน จะได้กลิ่นของสาบเสือแทน สาบเสือทั้งต้นจะมีกลิ่นหอมแรง ใช้เป็นยาฆ่าแมลงได้ นอกจากนี้ จากจุลสารข้อมูลสมุนไพร ของมหาวิทยาลัยมหิดล ปีที่ 29 ฉบับประจำเดือนเมษายน 2554 (วิสุดา สุวิทยาวัฒน์ บรรณาธิการ, 2554: 1-5) มีการศึกษาผลของใบสาบเสือต่อการห้ามเลือดในผู้ป่วยที่มีบาดแผลฉีกขาดของเนื้อเยื่อและหลอดเลือด โดยมีการแบ่งกลุ่มผู้ป่วยออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 คือกลุ่มที่ใช้ใบสาบเสือแบบสดห้ามเลือดก่อนถึงสถานบริการ ซึ่งมีบาดแผลฉีกขาดของเนื้อเยื่อชั้นความลึกใต้ผิวหนัง จำนวน 8 ราย กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มที่ใช้ก๊อซ อย่างเดียวในการห้ามเลือด ซึ่งเป็นผู้ป่วยที่มีบาดแผลฉีกขาดที่ความลึกชั้นใต้ผิวหนัง จำนวน 15 ราย แผลฉีกขาดในชั้นหนังแท้ จำนวน 3 ราย มีเลือดไหลไม่หยุดหลังเย็บแผล จำนวน 3 ราย และแผลในผู้ป่วยมะเร็งเต้านม

ระยะสุดท้ายที่ห้ามเลือดไม่หยุด จำนวน 1 ราย และกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันกับกลุ่มที่ใช้ก๊อซห้ามเลือด แต่จะใช้ใบสาบเสือแบบแห้งห้ามเลือดแทน โดยจะนำใบอ่อน และใบแก่มาหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำมาตากแดดให้แห้ง จนไม่มีความชื้น นำมาห่อด้วยผ้าก๊อซบางๆ จากนั้นนึ่งด้วยเครื่องอบไอน้ำ ผลการศึกษาพบว่า ใบสาบเสือแบบสดและแบบแห้ง สามารถห้ามเลือดในกลุ่มผู้ป่วยได้ (10-15 นาที) และเร็วกว่าใช้ก๊อซอย่างเดียวที่ต้องใช้เวลา 30 นาที - 2 ชั่วโมง นอกจากนี้ การใช้ใบสาบเสือแบบแห้งยังไม่พบภาวะแทรกซ้อนจากอัตราการติดเชื้อ สรุปได้ว่า ใบสาบเสือแห้งมีผลห้ามเลือดได้เหมือนแบบสด และอัตราติดเชื้อเท่ากับศูนย์

4.2.2 การศึกษาเกี่ยวกับการบำบัดแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวกด้วยสมุนไพร จากกรณีศึกษาของเอกชัย ปัญญาวัฒนานุกูล (29 มิถุนายน 2549) นายแพทย์ประจำโรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรบำบัดแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวกระดับ 2 และระดับ 3 โดยใช้น้ำเกลือล้างแผลและทาแผลด้วยน้ำมันเสลดพังพอน ซึ่งประกอบด้วย เสลดพังพอนทั้งตัวผู้และตัวเมีย ไพล น้ำมันมะพร้าว การบูรผสมกัน ร่วมกับการให้กินสมุนไพรตำรับรักษาไข้ ประมาณครึ่งเดือนแผลก็แห้งเป็นปกติ แผลที่ลึกก็ตื้นขึ้น ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้

“ ....ผมมีประสบการณ์กรณีหนึ่งที่ได้รักษา*แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก* คือ มีเด็กอายุขวบครึ่งคนหนึ่งตกลงไปในกระทะน้ำมันร้อนๆ ที่แม่กำลังทอดขนมอยู่ มีแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวกสักประมาณ 30-40 % วันแรกที่เราทำแผล เด็กร้องไห้ทรมานมาก จนแม่ไม่ยอมให้ทำอีก ผมก็เลยลองใช้สมุนไพรตำรับนี้ ชื่อว่า น้ำมันเสลดพังพอน ซึ่งประกอบด้วย เสลดพังพอนทั้งตัวผู้และตัวเมีย ไพล น้ำมันมะพร้าวธรรมดา การบูรผสมกัน ทาแผลให้เด็ก แผลของเด็กส่วนใหญ่เป็น second degree burns มี third degree burns เล็กน้อย ในระยะ 2 อาทิตย์แรกที่รักษาจะให้น้ำ (hydration) ทั่วไป ให้ยาปฏิชีวนะ(antibiotics) อยู่อาทิตย์หนึ่ง นอกจากรักษาแผลแล้วก็ไม่ได้ไป scrub burns ก็แค่เอาน้ำเกลือ(normal saline) ล้างแผลธรรมดา แล้วทาน้ำมันตัวนี้ทุกชั่วโมงในวันแรกๆ เพื่อไม่ให้มันแห้ง และรักษารวมกับสมุนไพรอีกตัวหนึ่งเป็นสมุนไพรตำรับรักษาไข้ เพราะว่าต้องการลดความร้อนให้ผู้ป่วย ปรากฏว่า 2 อาทิตย์เด็กก็ดีขึ้น ไข้ลดลงใน 2 อาทิตย์ ติดตามการรักษาประมาณเดือนเศษ แผลแห้งเป็นปกติ แผลที่ลึกๆ ก็ตื้นขึ้น...” (เอกชัย ปัญญาวัฒนานุกูล, 2549)

4.2.3 การศึกษาสมุนไพรบำบัดพิษจากสารเคมีและการกินสารพิษ สมุนไพรที่มีสรรพคุณในการต้านสารพิษได้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการใช้เป็นยาพื้นบ้านเพื่อใช้ถอนพิษต่างๆ เช่น พิษจากพืช พิษจากสารเคมี เป็นต้น คือ “รางจืด” ซึ่งมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Thunbergia laurifolia* L. อยู่ในวงศ์ Acanthaceae มีชื่ออื่นๆ เช่น ขอบชะนาง คาย เครือเขาเขียว จอลอดิเออ ซั้งกะ ดุเหว่า ทิดพุด น้ำนอง ยาเขียว ย่ำแย้ รางเย็น เป็นต้น รางจืดเป็นไม้เถาที่มักพบอยู่ในป่าดงดิบ มักเกาะเกี่ยวกับต้นไม้ใหญ่ เถาแข็งแรง มีข้อปล้องสีเขียว ใบเป็นใบเดี่ยว ลักษณะรูปหัวใจที่โคนใบเว้า ปลายใบเป็นติ่งแหลม ใบกว้างประมาณ 2 นิ้ว ยาวประมาณ 5 นิ้ว ใบสีเขียว ผิวเรียบเกลี้ยง ดอกออก

ตรงข้ามกันเป็นคู่ๆ ดอกที่ออกเป็นช่ออยู่ตรงง่ามใบ มีดอกย่อย 3-4 ดอก ดอกเป็นกรวยตื้น หลอดกรวยยาวประมาณ 1 ซม. ปลายดอกแยกเป็น 5 กลีบ ดอกสีม่วงอ่อน ภายในหลอดดอกเป็นสีขาว มีเกสรตัวผู้ประมาณ 4 อัน เมื่อดอกร่วงโรยไปก็จะติดเป็นผล ฝักแหลมคล้ายปากนก เมื่อผลแก่จะแตกออกเป็น 2 ซีก ซึ่งสรรพคุณของรางจืดตามตำรายาไทยคือ ใบสดนำมาคั้นน้ำกินแก้ไข้และถอนพิษ รางจืดมีรสเย็น ทำให้ลดความร้อนในร่างกาย แก้ไข้แก้พิษ กระทุ้งพิษไข้หัว โดยในใบมีองค์ประกอบทางเคมีเป็นสาร phytol, stigmasta-5,22-dien-3-ol, chlorophyll, carotenoid, lutein และจากการศึกษาในห้องทดลองของพาณีและคณะพบว่า การใช้สารสกัดน้ำจากใบรางจืด (ใบรางจืด 100 กรัมต่อน้ำ 100 มล.) ในการแก้พิษโฟลิดอล (20 มคก.ต่อน้ำหนักตัว 1 กก. ที่ฉีดเข้าใต้ผิวหนังหนูแรท) พบว่า ขนาดของสารสกัดน้ำจากใบรางจืดที่ใช้ได้ผลดีที่สุดคือ 2 มล.ต่อน้ำหนักตัว 100 กรัมของหนูแรท โดยป้อนเข้ากระเพาะอาหารทันทีที่ได้รับโฟลิดอล การใช้สารสกัดดังกล่าวจะได้ผลดียิ่งขึ้นเมื่อใช้ร่วมกับ atropine โดยการทดลองครั้งนี้ยังไม่สามารถบอกกลไกการออกฤทธิ์ของสารสกัดน้ำใบรางจืดได้ (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร, 2554: 11) และจากการศึกษาในหลอดทดลอง โดยนำผงรากรางจืดแห้งมาผสมกับน้ำยาสตริกนินซัลเฟต แล้วนำไปฉีดในหนูแรท พบว่า หนูแรทไม่แสดงอาการผิดปกติใดๆ แสดงว่า รากรางจืดแห้งที่เป็นผงสามารถดูดซับสตริคนินซัลเฟตไว้ได้ (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร 2554: 12) นอกจากนั้น จากการศึกษาในหนูแรทเพศผู้ที่ได้รับสารพิษมาลาไธออน (ยาฆ่าแมลงกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟต) ฉีดเข้าทางช่องท้อง หลังจากนั้น 5 นาที ป้อนสารสกัดใบรางจืดเข้มข้น พบว่ามีหนูรอดชีวิตร้อยละ 30 ในขณะที่หนูกลุ่มควบคุมที่ได้รับสารพิษมาลาไธออนตายหมด ซึ่งสรุปได้ว่า สารสกัดจากใบรางจืดมีสรรพคุณถอนพิษมาลาไธออนได้ (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร 2554: 12)

จากการศึกษาทางคลินิกโดยทดลองในเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงต่อยาฆ่าแมลงในเขตตำบลเมืองเดช อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี โดยทำการตรวจระดับเอนไซม์โคลิเนสเทอเรส (cholinesterase) ด้วย reactive paper ซึ่งจะระบุได้ว่าเกษตรกรอยู่ในระดับปลอดภัยหรือเสี่ยง เนื่องจากระดับเอ็นไซม์โคลิเนสเทอเรสจะลดลงเมื่อได้รับพิษจากยาฆ่าแมลง โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 59 คน กลุ่มควบคุม 49 คน โดยใช้รางจืด 8 กรัมต่อวันในกลุ่มทดลองและยาหลอกในกลุ่มควบคุม นาน 21 วัน แล้วประเมินผลในวันที่ 7 และ 21 พบว่า ระดับเอนไซม์โคลิเนสเทอเรสในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียดพบว่าระดับสารฆ่าแมลงที่มีแนวโน้มลดลงดีกว่ากลุ่มอื่น คือกลุ่มอายุ 31-45 ปี ไม่มีโรคประจำตัว และกลุ่มน้ำหนักตัว 37-50 กิโลกรัม (ปัญญา อิทธิธรรมและคณะ, 2542) นอกจากนั้นที่โรงพยาบาลบางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก ได้ทำการศึกษาแบบไปข้างหน้าในเกษตรกร 270 คนแบ่งเป็น 3 กลุ่มๆ ละ 90 คน กลุ่มที่ 1 ได้รับยาชงรางจืด 6 กรัม วันละ 1 ครั้ง หลังอาหารเช้า 7 วัน กลุ่มที่ 2 ได้รับยาชงรางจืด 6 กรัม วันละ 2 ครั้ง หลังอาหารเช้า-เย็น 7 วัน กลุ่มที่ 3 ได้รับยาหลอก (ชาชงเตยหอม) 6 กรัม วันละ 1 ครั้ง หลังอาหารเช้า 7 วัน พบว่า ค่าเฉลี่ยระดับเอนไซม์โคลีนเอสเตอเรสในเลือดวันที่ 7 หลัง

ได้รับรางจืดสูงกว่าก่อนได้รับรางจืดอย่างมีนัยสำคัญทั้ง 2 กลุ่ม และการเพิ่มขึ้นของเอนไซม์โคลีนเอสเตอเรสในกลุ่มที่ 1 และ 2 มากกว่ากลุ่ม 3 ยาชงรางจืดไม่มีผลต่อค่าชีวเคมีในเลือดของตับ ไต และความเข้มข้นของเลือดและเซลล์เม็ดเลือดขาว (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร, 2554: 14)

นอกจากการศึกษาทางคลินิกข้างต้นแล้ว ยังมีเหตุการณ์ที่ยืนยันประสิทธิภาพในการขับสารพิษของรางจืดในการดำเนินชีวิตของคนไทยอีกหลายครั้ง อาทิ รายงานจากกลุ่มเภสัชกร จังหวัดสุพรรณบุรี แจ้งว่า มีชายไทยวัย 36 ปี ทะเลาะกับเพื่อนบ้าน แล้วกินกรัมมอกโซนเข้าไป ญาติช่วยชีวิตผู้ป่วยโดยทำให้อาเจียนด้วยน้ำยาสูบผสมไข่ดิบ ผู้ป่วยอาเจียนออกมาก ญาตินำส่งโรงพยาบาลเขาพระ ซึ่งรักษาผู้ป่วยโดยให้กิน bentonite 1 วัน และกลับไปอยู่บ้าน 2 วัน พบว่าอาการไม่ดีขึ้น กระสับกระส่าย เจ็บปากมาก กินอะไรไม่ได้ นำไปรักษาที่โรงพยาบาลสามชุก 4 วัน ผู้ป่วยได้รับน้ำเกลือตลอดและถูกส่งไปโรงพยาบาลเจ้าพระยายมราชเพื่อถ่ายเลือด ผู้ป่วยมีอาการตาตัวเหลืองและเหนื่อยหอบ แพทย์แจ้งอาการให้ภรรยาผู้ป่วยรับทราบ ภรรยาจึงขอรับกลับบ้านและได้รับคำแนะนำจากพยาบาลให้ใช้ว่านรางจืด 1 กิโลกรัม ต้มกับน้ำดื่ม ปรากฏว่าผู้ป่วยยังคงมีชีวิตอยู่และทำงานได้ตามปกติ (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร, 2554: 14) อีกทั้งยังมีการใช้น้ำต้มรางจืดแก้พิษในโรงพยาบาลด้วย กล่าวคือ มีการนำรางจืดมาใช้บำบัดผู้ที่กินพาราควอตแล้วมารักษาที่โรงพยาบาลเจ้าพระยายมราช จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2533-2535 พบว่าในช่วง 3 ปี ที่ใช้น้ำต้มรางจืด มีผู้ได้รับพิษพาราควอตรวม 64 ราย รอดชีวิต 33 ราย (ร้อยละ 51.56) เสียชีวิต 31 ราย (ร้อยละ 48.44) เปรียบเทียบกับผลการรักษาในช่วง พ.ศ.2531-2532 ที่ยังไม่ใช้รางจืด มีผู้ป่วย 11 ราย เสียชีวิตทุกราย ซึ่งการรักษาที่โรงพยาบาลจะเริ่มจากการทำให้อาเจียน ล้างท้อง ให้ยาขับปัสสาวะ ให้วิตามินซีขนาดสูง ให้ยาสเตียรอยด์และรักษาตามอาการ รวมทั้งให้น้ำรางจืดโดยใช้เถาและใบตากแห้งหนัก 300 กรัม ใส่ในน้ำสะอาด 1 ลิตรในหม้อดิน ต้มใช้ไฟกลางๆ ให้เดือดประมาณ 15 นาที แล้วทิ้งไว้ให้เย็น ให้ผู้ป่วยดื่ม หรือให้ทางสายให้อาหารครั้งละ 200 มิลลิลิตร ทุก 2 ชั่วโมง ตลอดเวลาที่อยู่โรงพยาบาล (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร, 2554: 14) นอกจากนี้ยังมีรายงานการใช้รางจืดแก้พิษจากไข่แมงดาถ้วยซึ่งมี tetrodotoxin อยู่ โดยผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐที่ลงพิมพ์เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551 สรุปได้ว่า มีสมาชิกในครอบครัวที่กินยำแมงดาถ้วย 5 ราย ความรุนแรงของอาการแปรผันตามปริมาณไข่แมงดาถ้วยที่ได้รับ เริ่มแสดงอาการตั้งแต่ 40 นาที ถึง 4 ชั่วโมง ทุกรายมีอาการชารอบปาก คลื่นไส้ อาเจียน อาการชาลามไปตามกล้ามเนื้อมัดต่างๆ และที่อันตรายมากคือพิษของแมงดาถ้วยทำให้ผู้ป่วยหยุดหายใจ ผู้ป่วย 2 รายที่อาการหนักถึงขั้นหมดสติถูกส่งตัวเข้ารับการรักษาในหอผู้ป่วยหนักโรงพยาบาลชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ต้องใส่เครื่องช่วยหายใจ แพทย์ให้การรักษาตามอาการ เนื่องจากสาร tetrodotoxin ไม่มียาต้านพิษ (antidote) ต่อมาแพทย์อนุญาตให้นำน้ำคั้นจากรากรางจืดผสมน้ำซาวข้าวมาให้ผู้ป่วยทางสายยางที่สอดไว้ทางจมูก ราว 40 นาที ผู้ป่วยทั้งสองรายก็เริ่มรู้สึกตัวและมีอาการดีขึ้น เมื่อให้ยาขนานนี้ต่อไปเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง ผู้ป่วยก็หายเป็นปกติจนกลับ

บ้านได้ในที่สุด ซึ่งบุคลากรในโรงพยาบาลต่างแปลกใจในประสิทธิภาพของรางจืดกันทั่วหน้า ซึ่งข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์มีรายละเอียดดังนี้

“...เหตุเกิดที่จังหวัดชุมพรเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 มีสองสามีภรรยาอยู่บ้านเลขที่ 1/2 บ้านอีแล็ด หมู่ 2 ตำบลหาดทรายรี อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร มีอาชีพรับซื้ออาหารทะเล นำไข่แมงดาถ้วยหรือเหราหรือแมงดาไฟมายำกับมะม่วงดิบ เมื่อสมาชิกในครอบครัว 5 คน กินไปไม่นานก็มีอาการแน่นหน้าอก ปากมือและเท้าชา อาเจียน ญาตินำส่งโรงพยาบาลชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ทั้ง 5 คน ในจำนวนนี้ 2 คนคือ แม่บ้านอายุ 40 ปี และบุตรสาวอายุ 11 ปี หมดสติ และต้องเข้ารับการดูแลในหอผู้ป่วยหนัก แพทย์เรียกญาติไปพบและบอกว่าให้ทำใจ มีโอกาสรอดเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น ญาติเล่าว่า ระหว่างที่ทุกคนนั่งเฝ้ารอดูอาการอยู่อย่างสิ้นหวัง มีพยาบาลรายหนึ่งที่ปฏิบัติงานอยู่เล่าให้ฟังว่า “ก่อนหน้านี้เคยมีผู้ป่วยรายหนึ่งกินแมงดาพิษเข้าไป ญาติเอาต้นรางจืดซึ่งเป็นพืชสมุนไพรมาตำคั้นเอาน้ำมาให้ดื่ม ปรากฏว่าแก้พิษได้ ผู้ป่วยรอดตายในที่สุด” เมื่อได้ยินเช่นนั้นก็โทรศัพท์บอกญาติให้นำต้นรางจืดทั้งต้นและรากมาตำจนละเอียด คั้นเอาแต่น้ำผสมกับน้ำซาวข้าวมาให้ผู้ป่วยทางสายยาง โดยให้แม่บ้านก่อน หลังจากนั้น 6 ชั่วโมง แม่บ้านเริ่มรู้สึกตัว พูดได้ แพทย์เจ้าของไข้จึงอนุญาตให้นำรางจืดไปรักษาบุตรสาวอีกคน เวลาผ่านไปเพียงแค่ 2 ชั่วโมง ก็เริ่มรู้สึกตัว สร้างความประหลาดใจให้แก่แพทย์มาก จึงให้รางจืดแก่ผู้ป่วยกินครั้งละ 10 มิลลิลิตร ทุก 3 ชั่วโมง ในที่สุด แพทย์ยืนยันว่าผู้ป่วยทั้งสองรายปลอดภัย แพทย์เชื่อว่าการรอดชีวิตเกิดจากต้นรางจืดเพราะคนที่กินแมงดาพิษเข้าไปยังไม่มียาใดๆ รักษาได้ ด้านแพทย์หญิงสุพรรณี ประดิษฐ์สถาวงษ์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ กล่าวว่า ปกติคนที่กินแมงดาถ้วยหรือแมงดาไฟเข้าไปแล้วเกิดอาการเป็นพิษจะไม่มียาใดๆ แก้พิษ แพทย์ทำได้เพียงล้างท้อง ทำให้อาเจียน แล้วใช้เครื่องช่วยหายใจ การที่แพทย์หรือพยาบาลยอมให้ญาตินำรางจืดมาให้ผู้ป่วยกินนั้นเพราะปัจจุบันนี้ เมื่อถึงจุดๆ หนึ่งที่เห็นว่าผู้ป่วยอยู่ในอาการโคม่า แพทย์มีสิทธิที่จะทำตามคำขอของญาติผู้ป่วย ยิ่งต้นรางจืดมีสรรพคุณแก้พิษได้ ทั้งต้นและรากของรางจืดเป็นยาขับปัสสาวะ ทำให้ช่วยขับพิษแมงดาทะเลออกมาทางปัสสาวะของผู้ป่วย จนอาการของแม่ลูกดีขึ้นตามลำดับ ขณะนี้ทั้งคู่ย้ายไปพักฟื้นที่ตึกหมอพรเรียบร้อยแล้ว คาดว่าพรุ่งนี้คงจะกลับบ้านได้”

4.2.4 การศึกษาสมุนไพรบำบัดโรคอุจจาระร่วง มยุรี เปาประดิษฐ์ (2530) ศึกษาการใช้ยาพื้นบ้านในการรักษาอาการอุจจาระร่วงของประชาชนในเขตชนบทยากจน จังหวัดลำปาง พบว่า มีประชาชนใช้ยาพื้นบ้านรักษาอาการอุจจาระร่วงร้อยละ 55.0 โดยสมุนไพรที่ใช้มากที่สุดได้แก่ ข้าวเปลือกจ้าวหรือข้าวสารจ้าว ร้อยละ 53.6 รองลงมาได้แก่ ใบฝรั่งและใบทับทิม ร้อยละ 48.6 และ 40.9 ตามลำดับ และพบว่าตำรับยาพื้นบ้านที่ได้จากการสำรวจทั้งหมด 79 ตำรับ ในจำนวนนี้ ตำรับที่ใช้กันมากที่สุดเป็นส่วนประกอบของใบฝรั่ง ใบทับทิม ข้าวเปลือกจ้าวหรือข้าวสาร

จ้าว หรือใช้ใบฝรั่งอย่างเดียว หรือใช้ทั้งใบฝรั่งและใบทับทิม โดยการมัดแล้วตัดหัว-ท้าย จากนั้นนำมาต้มหรือปิ้งไฟแล้วแช่น้ำ นำมาดื่มแทนน้ำจนกว่าจะหยุดถ่าย

4.2.5 การศึกษาสมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษงูด้วยสมุนไพร

เอกชัย ปัญญาวัฒนานุกูล (29 มิถุนายน 2549) นายแพทย์ประจำโรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรบำบัดพิษงูโดยใช้รากโลดทะนงแดงนำมาฝนคู่กับเม็ดหมากสุก ส่วนแผลเนื้อตายใช้ว่านอึ่งโดยใช้หัวมาตำแล้วพอกแผล ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้

“....คนไข้รายนี้ ถูกงูกัดที่นิ้วก้อยเท้าขวา เกิดแผลเนื้อตาย(gangrene) ที่เกิดจากพิษงูเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว ผมพบคนไข้หลังจากถูกกัดไปแล้ว 2 วัน มี gangrene ทั้งเท้าเลย จะขูดเอาเนื้อเยื่อที่ตายออก (debride) คนไข้ไม่ยอมให้ทำ ก็เลยทำอะไรไม่ได้ ได้แต่ให้ยาปฏิชีวนะและทำแผลไป ผลปรากฏว่า อีก 2-3 วันต่อมามันลามไปทั้งขา ผมจะส่งไปโรงพยาบาลจังหวัดเพื่อไปผ่าตัดเอาขาออก (amputate) คนไข้ขอกลับบ้าน ทะเลาะกันอยู่นาน จนกระทั่งผมต้องยอมปล่อยคนไข้กลับเพราะว่าคนไข้บอกว่าถ้าไม่ให้เขากลับ เขาจะหนีกลับให้ได้ ถ้าผมมีปัญญาเฝ้าเขาตลอด 24 ชั่วโมงก็เฝ้าไป พอปล่อยกลับแล้วทำให้ผมคิดว่าคนไข้คนนี้น่าจะตาย แต่อีก 6 เดือนต่อมา ผมไปพบเขาในหมู่บ้านยังมีชีวิตอยู่ ยังรักษาแขนขานั้นไว้ได้ แต่ว่าจะมีสีดำๆ และแห้งๆ เพราะกล้ามเนื้อลีบ (muscle atrophy) ไปแล้ว แต่ขายังอยู่ได้ ยังใช้งานได้บ้าง ตรงนี้อาจจะเป็นความต้องการของคนทั่วไปที่ต้องการรักษาแขนขาของตัวเองไว้ ทีแรกนึกว่าไปรักษาโรงพยาบาลอื่น ปรากฏว่าไม่ใช่ ไปรักษากับหมองูพื้นบ้าน ผมก็เลยตามไปคุย ได้ข้อมูลที่น่าสนใจก็คือ ในพื้นที่ของผมที่ทำงานอยู่มีหมองูพื้นบ้านหลายคนและก็มีประสิทธิภาพสูง ผมเลยเลือกเอาตำรับหนึ่งมาใช้หลังจากได้ศึกษาอยู่นาน ก็คือ รากโลดทะนงแดงนำมาฝนคู่กับเม็ดหมากสุก ผมได้ใช้ยาตำรับนี้มาไม่ต่ำกว่า 12 ปี ก่อนหน้าที่จะใช้ตำรับนี้ เคยมีคนไข้ที่ถูกงูเห่ากัด แล้วมีพิษต่อระบบประสาท (neurotoxin) มีอัมพาต (paralysis) จำนวน 4 ราย ที่ถูกกัดแล้วส่งไปยังโรงพยาบาลจังหวัด ผลตายหมดทั้ง 4 ราย ตอนนั้นทำให้ผมคิดแล้วว่าน่าจะทดลองใช้ก่อน ก่อนที่จะทำอะไรต่อไป ตั้งแต่นั้นมาไม่มีคนไข้ที่ถูกงูเห่ากัดรายไหนตายเลยสักรายเดียว ที่สำคัญคือคนไข้ทั้งหมดสามารถกลับบ้านได้ในวันรุ่งขึ้น ยกเว้นคนไข้ที่ถูกกัดมาหลายชั่วโมง เกือบทั้งวันหรือมากกว่า 1 วัน พวกนี้จะต้องรักษาแผลต่อ สมุนไพรนี้จะไปถอนพิษนั่นเอง และมีเภสัชกรคนหนึ่งทำงานอยู่ที่โรงพยาบาลห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เข้าไปเรียนปริญญาโทได้นำตำรับนี้ไปทำวิทยานิพนธ์ พบสิ่งที่น่าสนใจ คือ ผมสงสัยอยู่นานแล้วว่าทำไมหมองูจึงชอบเป่าพ่นหมากพลูลงไปบนแผลที่ถูกงูกัด ผลการทดสอบพบว่า หมากสามารถ neutralize พิษงูได้ โดยทำการทดลองเอาพิษงูเห่าที่มี LD 100 ฉีดเข้าไปในหนูทดลองจำนวน 6 ตัว ผลการทดลองพบว่าหนูตายหมดทั้ง 6 ตัว และลองเอาหมากมาใช้ในหนูทดลองจำนวน 6 ตัวเช่นกัน ผลการทดลองพบว่าหนูรอดชีวิตหมดทั้ง 6 ตัว แสดง

ให้เห็นว่าสิ่งที่เรามองว่าไม่น่าจะเป็นไปได้ มันสามารถ Wound Healing ได้โดยที่ไม่รู้ว่ามันทำได้อย่างไร แต่สิ่งที่ใช้รักษาแผลเนื้อตาย (gangrene) ก็จะใช้ **ว่านอึ่ง** โดยใช้หัวของมันมาตำแล้วพอกแผล หมอผู้ที่ผมไปศึกษาด้วยคนนี้ เขารักษาคนไข้ปีละไม่ต่ำกว่า 25-30 ราย บางปีมากกว่า 50 ราย รักษามานานกว่า 20 ปี แล้ว ผมตามไปคุยกับคนไข้ที่เคยรักษาแล้ว พบว่าน่าสนใจเหมือนกัน ผลยังไม่มีใครตายหรืออาจจะมีคนตายไปแล้ว ผมไม่รู้ก็ได้ แต่ตัวที่เขาใช้อยู่แล้วก็ใช้ได้ดี ...”

คเณศ เต็มไตรรัตน์และคณะ (2548) ศึกษาผลของสารจากรากต้นโลดทะนงต่อพิษงูเห่าไทย โดยใช้วิธี Molecular Docking ซึ่งโลดทะนงเป็นสมุนไพรชนิดหนึ่งที่ถูกบันทึกไว้ในตำรายาสมุนไพรว่ามีสรรพคุณแก้พิษงู โครงงานนี้จึงนำโครงสร้างสารสำคัญจากรากต้นโลดทะนงที่ได้เคยมีรายงานการค้นพบมาศึกษาหาปฏิกิริยาในการจับกันโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (*in silico*) มาทำการดอกกิง (docking) กับพิษงูเห่าในส่วน neurotoxin3 ซึ่งออกฤทธิ์ต่อระบบประสาท โดยสารสำคัญที่ได้นำมาดอกกิง (docking) คือ RediocideA, RediocideB, RediocideC, RediocideD, RediocideE, Lotthanongine และ Afzelechin - (4$\alpha\rightarrow$8)-afzelechin ผลที่ได้พบว่าพลังงานในการจับกับ neurotoxin3 อยู่ในช่วง –8.17 ถึง –10.5 สารสำคัญจากรากต้นโลดทะนงสามารถจับกับกรดอะมิโนของ neurotoxin3 ที่ตำแหน่ง Tyr21, Thr24, Lys23, Trp25 และ Lys35 โดยมีระยะห่างของการจับระหว่าง 1.6 - 4.0 Å ซึ่งตำแหน่งของกรดอะมิโน Asp27, Phe29, Cys30, Ile32, Arg33, Gly34, Arg36, Lys35 และ Val37 เป็นตำแหน่งที่สำคัญต่อการจับกับ acetylcholine receptor ซึ่งเป็นกลไกในการเกิดพิษ ผลที่ได้จากการดอกกิง (docking) สามารถใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการอธิบายกลไกการแก้พิษงูเห่าของสมุนไพรโลดทะนงในระดับโมเลกุลได้ว่า สารสำคัญในรากต้นโลดทะนงไปจับกับ neurotoxin3 ในบริเวณ binding site ที่จับกับ acetylcholine receptor ทำให้ neurotoxin3 ที่เข้าสู่ร่างกายมนุษย์ไม่สามารถไปจับกับ acetylcholine receptor ได้ ส่งผลให้รากต้นโลดทะนงสามารถยับยั้งประสิทธิภาพการทำงานของพิษงูเห่าได้ จากการทดลองสกัดสารจากรากต้นโลดทะนงและนำไปทดสอบประสิทธิภาพในการทำงานของพิษงูเห่าในหลอดทดลอง (*in vitro*) โดยใช้เทคนิค SDS – PAGE พบว่า สารสกัดจากรากต้นโลดทะนงใน dichloromethane crude extract และ butanol crude extract สามารถลดแถบโปรตีนพิษงูเห่า neurotoxin3 ได้ ซึ่งสนับสนุนผลการทดลองที่ได้จากการดอกกิง (docking)

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องนี้มีทั้งการวิจัยเชิงพรรณนาและการวิจัยกึ่งทดลอง ซึ่งศึกษาสมุนไพรที่ใช้ห้ามเลือด บำบัดอาการอาเจียนเป็นเลือด บำบัดแผลสด แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก แผลแมลงสัตว์กัดต่อย พิษงู การบำบัดพิษจากสารเคมี และการบำบัดโรคอุจจาระร่วง ผู้วิจัยจึงคาดว่า การศึกษาครั้งนี้จะทำให้องค์ความรู้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาได้รับการฟื้นฟูและค้นพบวิธีการใหม่ๆ ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ

ที่มีประสิทธิภาพและปลอดภัยในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ในการดูแลสุขภาพของประชาชนได้สืบไป